

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

1960'LARDAN 2019'UN SONLARINA TÜRKİYE'DE KIRSAL DÖNÜŞÜM:

SELVİ KÖYÜ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Bilge DERDİYOK KILIÇASLAN

Ankara-2019

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ
ANABİLİM DALI

1960'LARDAN 2019'UN SONLARINA TÜRKİYE'DE KIRSAL
DÖNÜŞÜM: SELVİ KÖYÜ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Bilge DERDİYOK KILIÇASLAN

Tez Danışmanı Prof. Dr. Hayriye ERBAŞ

Ankara-2019

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

1960'LARDAN 2019'UN SONLARINA TÜRKİYE'DE KIRSAL
DÖNÜŞÜM: SELVİ KÖYÜ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hayriye ERBAŞ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Hayriye ERBAŞ

.....

Prof. Dr. Nilay ÇABUK KAYA

.....

Prof. Dr. Ayşe GÜNDÜZ HOŞGÖR

.....

Tez Sınavı Tarihi .....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../.....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı Soyadı

Bilge DERDİYOK KILIÇASLAN

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ.....	1
1.1 Problem	4
1.2 Amaç	9
1.3 Önem.....	10
1.4 Sınırlılıklar	12
BÖLÜM 2	13
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	13
2.1.Kalkınma Döneminin Kırsal Yapıya Etkisi	13
2.1.1 Dünyada Tarımsal Kalkınmacı Anlayış 1960-1980’li yıllar	13
2.1.2 Türkiye’de Tarımsal Kalkınmacı Anlayış 1960-1980’liYıllar	17
2.2.Küreselleşme Sürecinin Kırsal Yapıya Etkisi.....	20
2.2.1 Küreselleşme Süreci ve Neo liberalizmin Tarım Politikalarına Etkisi... ..	20
2.2.2.Türkiye’de Küreselleşme süreci ve Neoliberalizmin Tarım Politikalarına Etkisi	26
BÖLÜM 3	32
YÖNTEM	32
3.1. Araştırmada Benimsenen Yaklaşım	32
3.2. Araştırma Tipi	39
3.3. Araştırmada Veri Toplama Teknikleri	41
BÖLÜM 4	44
BULGULAR VE TARTIŞMALAR.....	44
4.1. 1960’LAR DÖNEMİ SELVİ KÖYÜ	47
4.1.1 Tuğla Ocaklarının Açılışı.....	47
4.1.2. Tütün Ekiminin Başlaması	52
4.2. 1980’LER ve SONRASI DÖNEM SELVİ KÖYÜ.....	56
4.2.1 Tarımda Yeniden Yapılanma ve Piyasa Ekonomisine Eklemlenme.....	56
4.2.1.1. Biber Tarımının Başlangıcı	56
4.2.1.1.1 Selvi Köyü İçin İlk Ticari Ürün : Biber.....	57
4.2.1.2 Biber Tarımında Gelir Kaybı.....	60
4.2.1.2.1. Tüccar Sermayesinin Yaygınlaşması.....	60
4.2.1.2.2.Küçük ve Orta Ölçekli Üreticinin Ayakta Kalma Stratejisi: İmece	67
4.2.1.2.3Biberde Kooperatifleşememenin Nedenleri	68

4.2.1.3 Hayvancılığa Yönelme ve Hayvancılıkla Geçinme Stratejileri	71
4.2.1.3.1 Sütte Kooperatifleşme	72
4.2.1.3.2 Hayvancılıkta Yapısal Sorunlar	73
4.2.1.3.3 Ya Büyüyeceğiz Ya Yok olacağız	76
BÖLÜM 5	81
SONUÇ	81
ÖZET	85
SUMMARY	86
EK1 GÖRÜŞME FORMU	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AB	Avrupa Birliği
Akt.	Aktaran
Ark.	Arkadaşları
ÇAYKUR	Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü
Çev.	Çeviren
ÇUŞ	Çokuluslu Şirketler
DB	Dünya Bankası
DTCF	Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DGD	Doğrudan Gelir Desteği
ERP	Ekonomik Reform Programı
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması
IMF	Uluslararası Para Fonu
İDT	İktisadi Devlet Teşekkülü
JTI	Japan Tobacco International
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülü
SEK	Süt Endüstrisi Kurumu
TRUP	Tarım Reformu Uygulama Programı
TZDK	Türkiye Zirai Donatım Kurumu
TEKEL	Tütün Mamulleri Tuz ve Alkol İşletmeleri
OTP	Ortak Tarım Politikası
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ÜDE	Üretici Desteği Eşdeğeri
YEMSAN	Yem Sanayii

BÖLÜM 1

GİRİŞ

“Köylünün kaybı güç sahibinin kazancıdır”

Eric Wolf

Uygarlık tarihinde, insanların avcı toplayıcı (göçebe) yaşamdan, yerleşik yaşama geçmesi, insanların toprağı işlemeye başlaması ile gerçekleşmiştir. Bitkilerin ekilip biçilmesi ve hayvanların evcilleştirilmesi ile artı ürün elde edilmiş bunun sonucu olarak tarımsal sınıflı toplumlar oluşmaya başlamıştır. Tarımsal sınıflı toplumlarda nüfus, hacim ve yoğunluk açısından artmış, egemen sınıflar, devlet, kentler ve kentsel kültür oluşmuştur (Bernstein, 2014:33). Dolayısıyla insanlık tarihinde tarımsal sınıflı toplumlar bugün yaşadığımız toplumların temelini oluşturmaktadırlar.

İnsan için üretimin gerçekleştiğı yer her zaman doğadır. Bu nedenle insanlar ilk çağlardan bu yana doğa ile ilişki içinde üretim faaliyetlerini gerçekleştirmeye, yaşadığı çevreyi şekillendirip dönüştürmeye devam etmektedir.

Boran (1945) 'e göre toplumsal yapı insan ilişkileri sistemlerinden oluşmaktadır. Her toplulukta iki çeşit ilişki sistemi vardır. Bunlardan ilki insan-doğa, ikincisi ise insan- insan ilişkisidir. Birincisi insanın doğayı kendi ihtiyaçları doğrultusunda işlemesinden kaynaklanan insanlar arasında doğan ilişkilerdir.

İkincisi ise doğayı işletme faaliyetlerinden ayrı ama bu faaliyetlerle dolayısıyla ilgili olarak, diğer sosyal faktörlerle girilen insan ilişkileri sistemini ifade eder. İnsan-toplum ilişkisinden doğan kurumlar, mülkiyet ilişkileri ve ona bağlı olarak iş bölümü sistemleri, diğer sosyal ilişkilere göre daha önemlidirler ve sosyal yapının temelinde bulunurlar.

İnsanın doğayla kurduğu ilişkilerin meydana getirdiği toplumsal birimler ya da müesseseler bu bakımdan köktür. Dolayısıyla sosyolojik araştırmanın başlayacağı yer ya da başlangıç noktası tam da burası olacaktır (akt. Atılğan, 2007:135). İnsan doğa ilişkisinin en temel noktası, tarımsal üretimin gerçekleştiği ve tarımsal nüfusun barındığı köylüdür.

Kırsal alanlar üzerine yazılmış, literatürde köy ve köylülük kavramları çok çeşitli biçimlerde tartışılmıştır. Ele alınan tüm literatürden köyün genel olarak yalnızca demografik ve kamusal bir alan olmaktan öte sosyolojik bir öze dayandığı savunulmaktadır (Akşit ve Kıray'dan akt. Çımrın,2015:46). Yönetimsel ve istatistiksel değerlerden daha önemli olan köyün toplumsal kurgusudur.

Toplumsal bir örgütlenme olarak köy birbirini şahsen tanıma, küçük ölçekli yaşam, nüfusta homojenlik, komşuluk ve yardımlaşma, kolektif iş yapma kültürü bakımından geleneksel yaşam biçimlerini barındıran bir birimdir. Köy hanesi; üretim ve tüketim döngüsünü içinde barındıran iktisadi bir birim ve aynı zamanda bir yuvadır. Köylülük ise çok belirli tarihsel iktisadi koşullar bağlamında, teknik olarak geleneksel yöntemler ile üretim yapan, belirli bir homojenliği olan, özgür toprak sahibidir (Köymen, 2017:13). Köylülük kavramı, süreç içinde yaşanan değişimler bağlamında sosyolojik bir olgudur. İnceleme birimi olarak kırsal alanlar ya da köyler nüfus yoğunluğu bakımından çok küçük ya da çok büyük topluluklar olmadığından araştırma için elverişli bir zemin

oluşturmaktadır ve üzerinde derinlemesine inceleme yapmak da mümkündür (Berkes,1942:9).

Tarımsal alan ve köylülük ilişkileri durağan ve değişmeyen bir yapıda değildir aksine toplumsal değişmeden her zaman etkilenmektedir. Toplumların değişmesinde, bireylerin gündelik hayatını etkileyen, sosyal dünyalarını farklılaştıran temel toplumsal ilişkileri değiştirerek, parçası olduğu bütünü etkileyen değişiklikler önemlidir (Kıray,1999:240). Her sosyal yapı, bu yapıyı meydana getiren sosyal kurumların, insan ilişkilerinin ve karşılıklı etkileşimlerinden doğan sosyal değerlerin birbirini karşılıklı olarak etkiledikleri bir bütündür ve bu bütün her zaman aynı olamayan hız ve tempoyla değişir (akt. Kıray,1999:6).

Türkiye’de kırsal yapı ve köylülük ilişkileri, öncelikle dünya üzerindeki ardından ülke politikaların yansımalarıyla değişim ve dönüşüm geçirmektedir. Bu değişim süreci Türkiye’deki tüm kırsal yapıyı eşit oranda etkilememiş, ülkedeki hemen her bölge farklı coğrafi, ekonomik, sosyal farklılıklar nedeni ile içerisinde kendine özgü dinamikleri barındırarak farklı bütünleşme süreçleri göstermiştir. Çünkü her bir köyün civar köylerle, kasabalarla, şehirlerle hatta dünyanın bazı pazar ve şehirleri ile farklı oranlarda etkileşimleri vardır. Dolayısıyla köylerin coğrafi konumları ve özellikleri köylerin merkezlerle olan iletişim ve etkileşim oranı, o köylerin toplumsal değişme hızında belirleyici bir unsurdur.

Bu araştırmanın birinci bölümünde tarihsel olarak dünya üzerinde ve Türkiye’de tarımsal faaliyetlerdeki değişimlerden kaynaklanan problemler ele alınmıştır. Toprak sahipliği ya da mülkiyet durumu, toprağın işlenme şekli, işlenen ürün, tarımsal gelir, tarımsal destekleme payı, girdi maliyetleri, sürekli makro ekonomik politikalarla değişirken, ikinci bölümde kırsal yapının belirli

tarihsel aralıklar eşliğinde, hangi koşullarda ve hangi mekanizmalarla kapitalizme ve küresel kapitalizme eklemlendiğine, kavramsal ve kuramsal açıklamalarla değinilmiştir. Aynı zamanda Dünyada ve Türkiye’de yaşanan tarımsal ürün çeşitlilikleri ve üretim ilişkilerindeki değişimler küresel ve bölgesel olarak uygulanan tarım politikaları bağlamında değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde ise araştırmanın yöntemine ve araştırma sürecinin işleyişine yer verilirken, dördüncü bölümde, kırsal dönüşüm sorunsalı, Selvi köyü örneği üzerinden somutlaştırılarak görüşmelerden elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Beşinci bölümde ise bulgulardan elde edilen değerlendirmeler eşliğinde sonuca yer verilmiştir.

1.1 Problem

Neoliberal politikaların egemen olduğu son kırk yılda toplumsal ilişkilerde önemli değişimler yaşandığını belirten pek çok görüş ileri sürülmüştür. “Kapitalizm sonrası”, “endüstri toplumu sonrası” ya da “modernlik sonrası” bir döneme girildiğini iddia edenler olduğu gibi, tarihin sonunu ilan edenler de çıkmıştır. Fukuyama’nın tarihin sonu geldiğini öne sürdüğü tezi, dünyanın en gelişmiş ülkelerinin aynı zamanda dünyanın en gelişmiş demokrasilerine sahip olduğu yönündedir. Dünya üzerinde tek bir ekonomik ve kültürel yapının oluşacağı varsayılmış, neoliberal ekonomi politikalarının ve küreselleşme sürecinin de bu süreci gerçekleştirdiği iddia edilmiştir.

1960’lı yıllarda Marshall McLuhan’ la birlikte anılan “küresel köy” kavramı iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle dünyanın küçük bir topluluğa

dönüşeceği varsayımı ile gündeme gelmiştir. Bu varsayımla birlikte küreselleşme tartışmalarının bir bölümü bu sürecin tüm toplumların yararına olacağı ve dünya üzerinde homojen bir ekonomik ve kültürel yapı sunacağını savunurken diğer bir bölümü ise küreselleşme sürecini eleştirmektedir. Küreselleşme sürecinin eleştirisi; gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasında ekonomik, politik ve sosyal farklılıkların devam ettiği, hatta devletler arasında daha derin bir güç hiyerarşisinin oluştuğu, adil olmayan ve eşitsiz bir ilişki yarattığı üzerinedir (Erbaş, 2018:17-18). Dolayısıyla küreselleşme kapitalizmin yükselişi ile eş zamanlı bir dönemdir (Erbaş, 2000: 141).

Küreselleşme süreci devletler ve toplumlar arasında derin sosyal, ekonomik, politik değişimler yaratmıştır. Ulus ötesi şirketler, dolaşım çeşitliliği ve hızı bağlamında, bireyleri küresel ürünlerin tüketicisine dönüştüren gittikçe daha da karmaşıklaşan bir piyasa yaratmaktadır (Bilton,2008:62). Bu süreç ile birlikte BM, AB, DB, DTÖ, IMF gibi uluslararası kuruluşlar küresel düzeyde daha geniş politik ve ekonomik gündemler oluşturmaktadırlar.

Uluslararası örgütler ve uluslararası şirketler, kamunun, tarımsal alandan çekilmesiyle, ülke genelinde, tarımsal üretimle ilgili yatırımları destekleyen anlaşmalar yapmaya başlamışlardır. Bu anlaşmaların Türkiye’de önünü açan 24 Ocak Kararları dış ticaretin serbestleşmesi ve yapısal uyum programları ile özelleştirme faaliyetlerinin genişlemesine sebep olmuştur. Dünya Ticaret Örgütü ve AB uyum politikaları eşliğinde “Tarımda Yeniden Yapılanma” tartışmaları gündeme getirilmiş ve bu yapılanmalara uyum şart koşulmuştur. Uyum programları ise tarımda şirketleşmenin önünü açmış, serbest ticarete engel olacak her türlü tarımsal desteklerin azalmasına neden olmuş ve piyasa içinde üretilen ürünlerin korunması adına uygulanan gümrük vergilerini azaltmıştır.

Küreselleşme ile birlikte pazar ekonomisinin dayattığı değişim ve dönüşümler kırsal topluluklar için de sarsıcı bir denge bozulmasına sebep olmaktadır. Köylü geçimlik üretimden kapitalist sistem içinde pazar ekonomisine geçtiğinde ve pazarda belirlenen fiyatlara bağımlılığı arttıkça fiyatlanmadaki en küçük değişiklikten bile etkilenir hale gelmiştir. Küçük üreticiden tüccarlar, araçlar yoluyla fiyat makaslanmakta, üreticinin eline geçemeyen tarımsal gelir ticaret sermayesine aktarılmakta ve buradan da küresel ticaret ilişkilerine dahil olmaktadır. Köylü ifadesi artık üreticileri ile artığı denetleyenler arasındaki asimetrik yapısal ilişkilerden başka bir şeyi ifade etmemektedir (Wolf,2015:27). Ayrıca kapitalist sistem içinde gıda, ekonomik sisteme dahil olarak yaşamımızı devam ettirmemizi sağlayan besinlerden çok küresel sistem içinde dolaşıma girmiş metalara dönüşmüş durumdadır.

Kırsal sosyoloji sadece tarım, kır, köylülük ilişkilerini değil aynı zamanda gıda odaklı toplumsal ilişkileri de kapsayan bir içeriğe sahiptir. Toprağı işleyerek tarım yapan köylünün ürettiği gıda küresel dolaşım sistemine dahil olarak tüketiciye ulaşmaktadır. Tarım; gıda, üretim, dolaşım, tüketim süreçlerini içinde barındırmaktadır (Ecevit, 2009:44). Dolayısıyla tarımsal ilişkilerin anlaşılması, iyi analiz edilmesi tarihsel ve çok yönlü bir bakışla mümkündür.

İlk dönem kırsal sosyolojisi çalışmalarında daha çok toprak mülkiyeti, toprak dağılımı, teknoloji kullanımı, geçim problemleri gibi ekonomik ya da gelenekler, adetler, eğitim durumu gibi kültürel faktörler ele alınan konular iken, 1980'lerden sonraki yıllarda metalaşma süreci, kapitalizmin etkisi, kırın pazara açılması, serbest piyasa ekonomisine ve küresel pazara eklemlenme süreci, gibi konular literatürde yer almaktadır (Nerse,2014:167).

Dünya üzerinde yaşanan ekonomi politik değişimler sosyal bilimler alanında paradigma değişikliklerine sebep olmakta, çalışma alanlarının ele alışı yöntemlerinin sürekli revize olmasını gerektirmektedir. Paradigma değişikliklerinin, Türkiye'deki kırsal yapı çalışmalarında dönemler arası farklılıklar oluşturması, her dönemin farklı açılardan ele alınmasını gerektirmektedir.

Cumhuriyetin kuruluş döneminde Türkiye'nin toplumsal yapısının çok büyük bir kısmını kırsal nüfus oluşturması nedeniyle dönemin ekonomi politik yapısı, devlet desteği ile kırsalda modernleşme hamleleri ve sanayileşme adımları atılmış fakat kısa dönemli ve küçük çaplı girişimler Türkiye'deki kırsal yapıyı tamamiyle modernize edememiştir. İkinci dünya savaşı sonrası 1950'lerde Türkiye'ye Amerika'nın yaptığı Marshall yardımı ile kırsalda ilk büyük çözülme gerçekleşmiştir. Geleneksel yöntemlerle yapılan tarımsal emeğin yerini traktörler almış, kırdan kente göç dalgaları 1950'lerden itibaren başlamıştır. Tarımda makineleşme ile küçük toprak sahiplerinin büyük kısmı ya tarım işçisine dönüşmüş ya da toprağından koparak kent çevrelerinde yeni ilişkiler içinde emeğini satarak geçinmenin yollarını aramaya başlamışlardır.

1960'lar Türkiye ve dünyada kalkınma iktisadının etkili olduğu, parasız eğitim ve sağlık hizmetlerini; ücretli işçiler için iş, sosyal güvenlik, toplu sözleşme, grev yasalarını ve yüksek istihdam olanağı getiren bir KİT sistemini; köylünün taban fiyatlar ve sübvansiyonlarla piyasa koşullarından korunmasının sağlandığı bir dönemdir (Boratav,2000:25). İkinci dünya savaşı sonrası geniş ölçüde ulusal kalkınmacı dönemde devreye giren kapsamlı devlet desteği politikaları tarafından örülür ve korunurken ve girdilerin ve ürünlerin ticarileşmesi ve tarımın ulusal ekonomiye entegrasyonu büyük ölçüde devlet politikasıyla şekillendirilmiştir (Keyder, 2015: 99).

1970'lerin sonu 1980'ler sonrası tarımsal yapı sorunları sürerken kırsal alan küreselleşmenin etkisi altına girmiştir. Bu süreçte gübre, ilaç, mazot gibi tarımsal girdilerin fiyatları sürekli artarken uygulanan ekonomik politikalarla üreticinin tarımsal geliri sürekli azalmaktadır. Neoliberal küreselleşme Türkiye kırsalındaki alışılmış bilgi, üretim ve pazarlama ağlarını yok etmiştir (Keyder, 2015: 99). 1980'ler ve sonrası dönemde Türkiye'de tarımsal yapıların ve gıda üretiminin hızla liberalleşmesi ve uluslararasılaşması, sermaye ve girdi yoğun üretimin hemen hemen bütün tarımsal ürünlerde yaygınlaşmasını tarımda ve gıda üretiminde sanayileşmenin üst seviyelere çıkmasını beraberinde getirmiştir (Keyder,2015:24). Türkiye tarımının son yıllarda devlet düzenlemelerinin kabuk değiştirmesi ve yaşanan uluslararasılaşma eğilimlerine paralel olarak, kırsal bölgelerdeki fiyat, ürün ve üretim yapısı çok daha karmaşıklaşmış ve çoğunluğu dünya piyasalarından gelen birçok sinyale duyarlı hale gelmiştir (Keyder, 2015: 92).

Kırsal üretim ilişkileri içerisinde çok fazla risk faktörü bulunmaktadır. Bütün bu risk faktörlerinin ön görülememesi ve istikrarlı bir tarım politikası ve desteğinin olmayışı aslında köylünün kırılgan konumunu ve tarımsal gelirin düşüklüğünü açıklamaktadır. Tarımda verim düşüklüğü, tarımsal gelişimin azlığı, toprak sahipliğinin dengesiz dağılması, tarımda iş olanaklarının sınırlılığı ve tarımda makineleşme köyler yerine kentleri cazibe merkezi haline getirmektedir. Pazar koşullarının değişkenliği ve finansallaşmış olması kırsal bölgelerde geçim koşullarını istikrarsızlaştırmıştır. Kırsal bölgelerde pazar ilişkilerinin derinleşmesi başta toprak ve sermaye kaynakları kısıtlı çiftçiler olmak üzere bütün çiftçilerin üretim koşullarını daha riskli hale getirmiştir (Keyder, 2015:68).

Tarımsal yapılardaki dönüşüm uluslararası ölçekte dünyada ve bölgesel ölçekte Türkiye'de etkili olan ekonomi-politik değişmelerin etkisi altındadır.

Kapitalizmin büründüğü yeni formasyon biçimi kırsal yapıları değiştirdiği gibi, tarımsal üretici nüfusun var olma stratejilerini ve günlük yaşamını değiştirmiştir. Kırsal alan küresel ve bölgesel ölçekte yaşanan her ekonomi politik dönüşümden etkilenmektedir ve bu dönüşüm sonucunda yaygınlaşan kapitalist üretim sürecine dahil olurken yeni yaşama ve çalışma koşullarına uyum sağlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla kırsal kalkınma, kırsal yapıda değişim ve dönüşümler, bu dönüşümlerin üreticiye etkisi Türkiye’de hemen her dönemde temel problemlerden biridir.

Bu bağlamda 1960 – 1980 yılları arası ve 1980 sonrası olmak üzere Selvi köyü tarımında yaşanan değişimler, köylülerin bu değişimlerden ne ölçüde etkilendikleri ve bu değişimler/dönüşümler karşısında köylünün tarımsal üretimini sürdürebilme stratejileri ve üretimi sürdürürken maruz kaldığı sömürü ilişkileri bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

1.2 Amaç

Devletin üreticiyi koruma politikalarının baskın olduğu, ulusal kalkınma döneminin ardından küreselleşme süreci ve serbest piyasa ekonomisi tarımsal alanı farklılaştırmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu tez çalışması, Batı Anadolu Bölgesi’nin farklılığını ortaya çıkaran bir çalışma yapmış olmayı, bu bölgede değişen dinamikleri tespit etmeyi, tarımda sınıfsal yapıların dönüşümünü incelemeyi ve tarımsal üretimde sömürü mekanizmalarını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın sorunsalı tarihsel bağlamda ele alınırken, günümüz dinamiklerini de içinde barındırarak, tarımsal ürün değişimi ekseninde, 1960'lardan 2000'lere uluslararası politikaların ve ülke politikalarının Selvi köyünü nasıl değiştirip dönüştürdüğü tespit edilmiştir.

Selvi köyü örneğine dayanarak yapılan araştırmada:

- 1960'lardan günümüze köyde üretim ilişkilerinin nasıl dönüştüğünü, bu dönüşüm sürecinde ne tür bölüşüm ve sömürü mekanizmalarının belirdiğini,
- Tarımsal ürün kalıplarının değişimi sırasında yaşanan tarımsal gelir kaybının köylüleri nasıl çözümler bulmaya ittiğini ve tarımsal geliri devam ettirebilmek için ne tür geçinme stratejilerinin devreye girdiğini,
- Bulgular ışığında, yakın gelecekte, köydeki tarımsal üretici nüfusu, nasıl bir sürecin beklediğini saptamak amaçlanmaktadır.

1.3 Önem

Köymen (2017)'e göre 1960-1980 yılları, Türkiye'de sosyal bilimlerde, tarımsal alanda hem nicelik hem de nitelik olarak ülkenin gerçeğini anlamaya anlatmaya çalışan bilimsel yayınların arttığı bir dönemdir. 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında uygulanmaya başlayan neoliberalizm sürecinde artık sosyal bilimlerde kırsal saha araştırmaları ve tarım tartışmaları yok denecek kadar azalmıştır. Özellikle köylülüğün kapitalizme nasıl eklemlendiği süreci ve neoliberalizmin etkileri konularında araştırma ve tartışmalardan bahseden çalışmalar sınırlı

sayıdadır. Küreselleşme söylemi eşliğinde uygulanan neoliberal politikalar köylülerin yaşadığı sorunları önemsizleştirerek görünmez kılmaya çalışmaktadır. Dünyanın birçok yerinde, köylülüğün genel toplumsal düzen içinde ikincil bir konumda olduğu gözlemlenmektedir ve küresel sistem içinde hayatta kalmaya çabalayan köylüler olgusu ile karşılaşmaktadır (Wolf,2015:38). Bu nedenle, kırsal alanda yaşanan sorunları görünür kılan çalışmalar, köylü sorunlarının görünmez kılınmaya çalışıldığı bu dönemde, özellikle önem kazanmaktadır.

Toplumlarda temel yönelim üretim değil tüketim üzerinden gerçekleşmektedir (Erbaş,2009:150) Tüketim olgusu ve tüketim araçları tüm serbest piyasa ilişkilerinde belirleyiciyken, göz ardı edilen üreticinin bilgisi çok önemlidir. İnsanın en temel gereksinimlerinden bir gıdadır ve gıda üretiminin sağlıklı sürdürülebilir olması kırsal bölgelerdeki çiftçinin üretim gücüne bağlıdır. Bu nedenle alan güncelliğini hiçbir zaman yitiremeyecek kadar önemlidir.

Ayrıca devletin uyguladığı tarım politikaları Türkiye'deki bütün köyleri aynı oranda etkilememektedir. Bölgesel farklılıkların ve ürün farklılıklarının kırsal alanda yarattığı dönüşümleri ortaya çıkaran çalışmaların yapılması literatüre ve kırsal sosyoloji alan çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

Kırsal alanda saha çalışmalarının devam etmesi, daha sonra başka köylerde yapılacak alan araştırmalarına rehber olmaktadır. Kırsal çalışmalarının birikimsel olarak ilerlemesi kırsal yapı sorunlarının daha derinden ele alınabilmesini sağlayacaktır. Küresel olarak değişen ekonomik toplumsal yapı içinde Türkiye tarımının ne durumda olduğu ve küresel yapı içinde nasıl konumlandığını açıklayabilmek açısından da alan araştırmaları oldukça önemlidir.

1.4 Sınırlılıklar

Araştırma Batı Anadolu Bölgesinin Biga ilçesinin Selvi köyü ile sınırlı kalmıştır. Görüşme sırasında ekim, dikim döneminin yaklaşması nedeniyle ihtiyaçlarını tedarik etmek için çiftçilerin bir kısmı köy dışına gitmiştir. Dolayısıyla tezin bir diğer sınırlılığı zamansal olarak köylülere ulaşmada yaşanan zorluklardır.

Derinlemesine görüşmeler sırasında katılımcılara yönlendirilen soruların yanıtlanması sırasında bazı sınırlılıklar ortaya çıkmıştır. 15 katılımcı ile görüşülmüş, katılımcıların rızası alınarak, görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Fakat 3 katılımcı sesinin kaydedilmesini istemediği için görüşmeler elle not tutularak kaydedilmiştir.

Katılımcıların bir kısmı görüşme sırasında özellikle gelir düzeyleri, sahip oldukları toprak ve hayvan miktarı sorularına yanıt verirken endişe yaşamışlar ve duraksayarak cevap vermişlerdir.

Görüşme sırasında eşit sayıda erkek ve kadın katılımcı ile etkileşim kurulmak istense de bu durum kırsal alanın toplumsal yapısı ve cinsiyet rolleri nedeniyle gerçekleşmemiştir. Kadın katılımcılar soruları yanıtlamaya çekinmiş “ben bilmem”, “kızım ben konuşamam”, “nasıl cevap vereceğim ki ben senin sorularına” şeklinde eşlerinin yanıtlaması konusunda net bir tutum takınmıştır. Dolayısıyla araştırma toplumsal cinsiyet faktörünü içermemektedir.

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Kalkınma Döneminin Kırsal Yapıya Etkisi

2.1.1 Dünyada Tarımsal Kalkınmacı Anlayış 1960-1980’li yıllar

Kalkınma ve az gelişmişlik kavramları birbirleriyle ilişkili iki kavramdır. Az gelişmişlik, önceleri ekonomik bir kavram olarak ortaya atılmışsa da daha sonra “az gelişmişlik ekonomisi, gelecekteki yatırımlarını finanse edecek tasarrufunu sağlayamayan ekonomi” olarak tanımlanmıştır. Fakat bu dar tanım zamanla ekonomik temelli olmaktan çıkarılarak sosyal bir temel kazanmıştır. Az gelişmişlik denince artık hem ekonomik olarak hem de toplumsal olarak kalkınmamış toplumlar akla gelmektedir (Sezal,1991:26). Kalkınma kavramı dış girdilere bağlı (para, enerji vb.), dışarıdan yönetilen bir süreçtir. Kalkınmamış toplumlar ise kendi içinde bazı özellikler barındırmaktadır, bu özellikler aşağıdaki gibidir:

- Sanayileşmenin henüz tam olarak gerçekleştirilemeyişi,
- İhracatın büyük oranda bir iki tarım ürününe dayalı olması,
- Ülke içi ekonominin yeni yatırımları karşılayamaması,
- Kronik dış ticaret ve döviz açığı,
- Ülke içinde sağlık, ulaşım, enerji gibi altyapı hizmetlerinin yetersiz kalışı,

-Gelir eşitsizliğinin keskin ve yaygın olması,

-Büyük oranda işsizlik, siyasi istikrarsızlık ve otorite boşluğu,

-Toplumun ideolojik kutuplaşmalarla bölünmesi,

Birleşmiş Milletler tanımlamasına göre toplum kalkınması, “küçük toplulukların içinde bulunduğu ekonomik toplumsal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla giriştikleri çabaların, devletin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi ve bu toplulukların ulusun tümüyle kaynaştırılması, ulusal kalkınma çabalarına tam biçime katkıda bulunmalarının sağlanması sürecidir.” (Günaydın,2009 :254). Kırsal kalkınma kavramı oldukça kapsayıcı bir kavramdır.

İkinci Dünya Savaşını takip eden yıllarda bağımsızlıklarına yeni kavuşmuş olan birçok üçüncü dünya ülkesini ciddi boyutlarda tehdit eden yoksulluk, Batı'nın bu ülkeleri komünist bloğa kaptırma korkusuyla az gelişmiş ülkelerde yoksulluğu gidermeyi hedefleyen politikalara yöneldikleri açıkça ortadadır (Aydın, 2018 :299). 1950 ile 1970 arası etken olan Keynesçi kalkınma yaklaşımı devletlere önemli roller attığından sanayi ve tarımdaki kalkınma süreçlerinde ve yoksullukla mücadelede devletlerinin etkin bir rol alması beklenmektedir (Aydın, 2018:302). 1960'ların ortalarından itibaren uluslararası örgütler ve hükümetlerin küçük boyutlu tarım işletmelerine önem verip onları kalkındırma sürecinin önemli bir mekanizması olarak görmesi bu paradigmatik değişikliğin ciddi bir parçasını oluşturmaktadır (Aydın, 2018 :299).

Dünya üzerinde kalkınma planlamasında egemen görüş tarımın modernleşmesi ve tarımsal üretimin sanayide kullanacak nitelikte ve miktarda ürün üretebilmesi hedefi temelindedir.

Kırsal kalkınma politikalarında her dönemin ekonomi politik değişimlerine göre kurumsal biçimlerinde değişiklikler ve paradigma değişiklikleri gözlemlenmektedir. Fakat bu değişikliklere rağmen modernleşme politikalarının ve programlarının ortak temeli vardır. İster küçük üreticiler ister büyük çaplı işletmeler ister devlet isterse özel sektör aracılığıyla olsun meta ilişkilerini derinleştirerek daha verimli bir tarımın teşviki bu ortak temeli işaret etmektedir (Bernstein,2014:96).

İkinci dünya savaşı sonrası artan nüfusun gıda talebini karşılamak için özellikle tarım ve biyoteknoloji alanında pek çok araştırma yapılmış, yeni teknolojiler geliştirilmiştir. Gelişen bu teknolojiler, tarımda makine ve kimyasal gübre kullanımının artırılması, sulama teknolojilerinin gelişmesi, zararlı haşereler ve yabancı otların gelişimini engelleyen pestisit ve herbisitlerin yaygınlaşmasıdır.

1950-1970’li yıllar arasına denk gelen bu dönem Yeşil Devrim olarak adlandırılır ve yoğun tarım teknolojisi uygulandığı bir dönemdir. Daha üretken bir tarımı hedefleyen Yeşil Devrim, geliştirilmiş tohumlar ekim yöntemleri, daha çok gübre kullanımı ile birlikte işletme kredileri ve danışmanlık sağlanarak çiftçiliğin teknik konularının iyileştirilmesini kapsamaktadır (Bernstein, 2014:96). 1960’lı yıllarda tarımda kullanılan teknolojik girdiler ve özellikle genetik araştırmalarla desteklenen yüksek verimli mucize tohumlar, sanayileşmiş ülkelerin buğday ve pirinç üretimlerini katlamıştır.

Gelişmiş ülkeler tarımsal kalkınma programlarını ve “Yeşil Devrimin” yüksek teknolojilerini, az gelişmiş ülkeleri, pazar ilişkilerine entegre etmek ve bu ülkelerin pazar ilişkilerini sağlamlaştırmak için kullanmış, geleneksel tarımsal üretimi büyük çaplı kapitalist üretim tarzına dönüştürmeyi hedeflemiştir. Yüksek verimli tohumların, belirli bir oranda sulama, ilaçlama, gübre kullanımı ile

olağanüstü verim artışına neden olacağı ve bu teknolojinin toprak reformu gereğini ortadan kaldırarak, tarımda gelir adaletini gerçekleştireceği savunulmuştur (Köymen, 2017:136). 1965-1975 yılları arasında Türkiye de dahil olmak üzere Latin Amerika, Asya ve Afrika ülkelerinde teknoloji yoğun tarımsal pratikler uygulanmıştır.

Sanayileşmiş ülkelerin yüksek teknolojik ürünlerini çevre ülkelere aktarması aynı zamanda çevre ülkelerin kapitalist sisteme entegre olmasına hizmet etmektedir. Merkez ülkeler eski teknolojik ürünlerini yardım programları ile çevre ülkelere satmış, çevre ülkelerdeki tarımsal üretimi, kimyasal gübre ve tarım ilacı gibi sanayi ürünlerine bağımlı hale getirmiştir. Uluslararası sermaye bu dönemde kırsal kalkınma projeleri ile yerel devlet mekanizmalarını kullanarak tarımsal üretime entegre olmaya çalışmaktadır.

Kalkınma kavramı sosyal bilimler alanındaki pek çok kavram gibi değişen soyo-ekonomik koşullar nedeniyle sürekli revize edilmektedir. Örneğin 1960'larda kalkınma söylemin hakim paradigma olarak modernleşme yaklaşımını öne sürerken, 1970'lerde devletçi ve müdahaleci bir yaklaşım benimsenmiştir. 1980'lerde neoliberal serbest pazar eğilimi ön planda iken 1990'larda katılımcı ve kır toplumunu güçlendirmeyi hedefleyen bir eğilim belirmiş, 2000'lerden sonra ise sürdürülebilir kırsal yaşamlar paradigması ön plana çıkmıştır (Aydın,2018:297).

2.1.2 Türkiye’de Tarımsal Kalkınmacı Anlayış 1960-1980’liYıllar

Köymen (2017)’ye göre İkinci dünya Savaşında itibaren Türkiye’nin tarım ve genel olarak iktisat politikalarının ABD, IMF ve Dünya Bankası tarafından belirlendiği bilinmektedir. Türkiye 1949’da Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası’ndan (Dünya Bankası) bir kalkınma modeli istemiştir ve James Barker başkanlığında bir Amerikalı uzman grubunun hazırladığı kalkınma raporu 1950’de yayınlanmıştır. Önerilen kalkınma modeline göre, Türkiye’nin önceliği tarım olmalıdır; soba, pompa, çekiç, testere gibi aletler üretebilir; tuğlacılık, camcılık, dericilik, çanak-çömlek gibi işler uygulanmalıdır. 1950’lerde ABD ve Dünya Bankası az gelişmiş ülkelerin önce tarım sektörünü modernleştirmesini yani traktörleşmeyi, daha sonra tarım ürünleri ihracatına öncelik tanıyarak, kalkınabileceklerini savunmaktadır. Ayrıca az gelişmiş ülkeler dış ticaret ve yabancı sermaye girişini de serbestleştirmelidir.

Yenal (2001)’ e göre İkinci Dünya Savaşı’nı takip eden yirmi yıl içerisinde, tarımda artan makineleşme, iyi tohumluk ve ilaç kullanımının yaygınlaşması, sulama projelerinin çoğalmasıyla birlikte yoğun tarım teknolojilerine geçisin ilk aşaması gerçekleşmiş, ardından Yeşil Devrim’in yüksek verimli tohumlarıyla kimyasal girdi kullanımı ve makinelerin yoğun kullanılmaya başlamasıyla ikinci aşamaya geçiş sağlanmıştır.

Türkiye’de ilk kalkınma planı uygulaması 1963-1967 yılları arasında gerçekleşmiş olup toplumsal kalkınma ile kırsal kalkınma eşdeğer tutulmuştur. Birinci beş yıllık kalkınma planına göre toplum kalkınması “ekonomik, sosyal ve kültürel koşulları geliştirmek, toplulukları ulusun bütününde kaynaştırmak ve milli kalkınmaya tam olarak katılmalarını sağlamak için halkın çabalarını devletin çabaları ile birleştirme süreci” olarak tanımlanmaktadır. İkinci kalkınma

planında (1968-1972) ise küçük toplum birimlerinin teşebbüs gücünün geliştirilmesi hedeflenmiştir. Üçüncü beş yıllık kalkınma planında (1973-1977), köye yönelik alt yapı toplumsal hizmetlerin bir bütün içinde köye götürülmesi, bunların yanında tarım ve toprak reformunun gerçekleştirilmesi, pazarlama-tüketim-kredi-donatım işlevlerine yönelik çok yönlü bir kooperatifçiliğin yaşama geçirilmesine ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Dördüncü beş yıllık kalkınma planında (1979-1983) kırsal kesime dinamizm kazandırmak amacıyla kırsal alan planlama yaklaşımı çerçevesinde hizmetlerin ve tarıma dayalı sanayi yatırımlarının merkez köy ve kasabalara yönlendirilmesi hedeflenmiştir (Günaydın,2009:273).

Devlet gıda sektöründe büyük ölçekli kamu işletmeleri (KİT'ler) kurmuş ve bunlara yoğun yatırımlar yapmıştır. KİT'ler devlet sermayesi ile mal ve hizmet üretilen kurumlardır. Çoğunlukla özel teşebbüs koşullarının gelişmediği ülkelerde ekonomik yapıyı iyileştirmek için uygulanmış teşebbüslerdir. KİT'ler aracılığıyla bu dönemde ekonomik yapıya yön vererek kalkınmayı sağlamak, özel sektörün yapamadığı üretimi yapmak, kalkınmayı sağlamak gibi hedefler belirlenmiştir. 1960'lı yıllardan 1970'lerin sonuna kadar artarak devam etmişlerdir.

Büyük ölçüde üretim yapan kamu iktisadi teşekkülleri, şeker, çay, tütün gibi ürünleri tarımsal destekleme politikaları kapsamına almıştır. 1960 yılında devlet destekleme alımı kapsamına alınmış ürün sayısı 6 (buğday, arpa, çavdar, tütün, şeker, çay) iken, bu sayı 1970 sonlarında 24'e(arpa, çavdar, ayçiçeği, buğday, yulaf, pamuk, tütün, çay, şeker pancarı, tütün, fındık, antep fıstığı, kuru incir, kuru üzüm, zeytin, haşhaş, gül çiçeği ve ipek kozasıdır) çıkmıştır (Günaydın,2009:168).

Kalkınma planları özetle, bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını azaltmayı, tarımsal üretimin miktar ve kalitesini artırmak için bilimsel teknolojik gelişmelerin önünü açmayı, tarımsal alt yapı üst yapı ilişkilerini üretici lehine düzenlemeyi, tarıma dayalı sanayiye geliştirmeyi, istihdam yaratan girişimler organize etmeyi, kırsal alt yapının geliştirilerek eğitim, sağlık, sosyal güvence, barınma, örgütlenme, ulaşım, haberleşme, pazarlama alanlarında iyileşmeleri düzenlemeyi hedeflemiştir(Günaydın,2009:273). Dolayısıyla kalkınma programları diğer sektörlerin eş zamanlı bütünsel biçimde gelişimine bağlıdır.

Köyü hizmetlerin ulaştırılmadığı sınırlı bir mekan olarak görmek bütüncül bir yaklaşım açısından yetersizdir. Mekansal bir değerlendirme ile köye belli bir hizmet götürülürse ya da belli bir çalışma yapılırsa, bunun sonucunda köyün kalkınacağı, köylünün daha iyi yaşam düzeyine ulaşacağı varsayılmaktadır. Buna ilişkin çok sayıda örnek görülmüştür fakat sonuç değişmemiştir. Çünkü köyün sorunları tarımsal yapı ve sorunlardan ayrı değerlendirilemez ve Türkiye'nin toplumsal ekonomik yapısından ayrı tutulamaz. Dolayısıyla köy ve köylü sorunları ulusun kalkınmasından ayrı düşünülemez (Geray'dan akt. Günaydın, 2009:255).

Keyder (2015)'e göre fiyat destek politikaları, tarımsal girdilere verilen sübvansiyonlar, tarım kredi ve satış kooperatifleri ile birlikleri (bu kooperatifler tarım ürünlerinin belirlenmiş asgari fiyatlarla tedarik edilmesinden, depolanmasından, satılmasından sorumluydu) ve korumacı bir ticaret rejimi, 1960'lardan 1980'lere kadar dünyadaki birçok başka ülke gibi Türkiye'de de tarımın temel direkleridir. Bu dönemde gıda ve tarım ürünlerinin kalitesi konusunda standartların belirlenmesi ve bunların yetiştirici ve üreticilerin nezdinde uygulanması ve yaygınlaştırılması da birlik ve kooperatifler de dahil olmak üzere gıda ve tarım sektörünün düzenlenmesinden sorumlu kamu

kuruluşlarının sorumlulukları alanına girmektedir. Bu şartlar altında 1950'lerden 1980'lere kadar üreticiler büyük ölçüde koruma altındadır ve piyasadaki dalgalanmalardan etkilenmeleri göreceli olarak daha zordur.

1960'lar planlı sanayileşmeye öncelik verilen yıllar olması ve o dönemde hala nüfusun büyük bir kısmının kırsal kesimde yaşamaya devam ediyor olması, tarımsal alanda yapılan saha araştırmalarını artırmıştır (Köymen,2017:152). 1960-1980 döneminde Türkiye'de sosyal bilimlerde ve tarım alanında hem nitelik hem nicelik olarak bilimsel yayınlarda artış görülmektedir (Köymen,2017:152). “Mübeccel Kıray'ın 1964 yılında Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası, İbrahim Yasa'nın 1969 yılında “Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü: Karşılaştırmalı Bir Toplumbilimsel Araştırma”, “Cavit Orhan Tütengil'in 1969 yılında Türkiye'de Köy Sorunu” çalışmaları o dönemin önemli araştırmalarından sayılmaktadır. Bu dönemde tarıma kapitalist ilişkilerin nasıl girdiği başlıca araştırma konularını oluşturmaktadır.

2.2.Küreselleşme Sürecinin Kırsal Yapıya Etkisi

2.2.1 Küreselleşme Süreci ve Neo liberalizmin Tarım

Politikalarına Etkisi

Küreselleşme, sosyal bilimler alanında ele alınan pek çok sorunsalın değerlendirilişini değiştirmiş, çok sayıda tartışmalara yol açmış bir olgudur. Sosyolojide artık pek çok konu küresel bağlamda ele alınmaktadır. Günümüz dünyasındaki değişimler ancak küresel koşullar çerçevesinde açıklanabilmektedir. Küreselleşme ekonomik anlamda, herhangi bir engel

olmaksızın mal ve hizmetlerin ülkeler arasında serbestçe dolaşabildiği bir süreçtir. Küreselleşme süreci, uluslararası sistemde ulus devletinin belirleyiciliğinin azalarak, uluslararası örgütlerin ve çok uluslu şirketlerin etkisinin belirleyiciliğine geçişini ifade etmektedir.

Modernitenin dinamikleri, ülkeleri daha da küçültmüş ve giderek birbirine daha çok bağımlı hale getirmiştir. Zaman-mekan, yerel-uzak, geleneksel ve yabancı olana ilişkin algımız elektronik ve uydu iletişimi eşliğinde ulus aşırı şirketler ve uluslararası politik otoriteler (Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi) bağlamında yeni anlamlar kazanmıştır ve bu anahtar terim modernitenin küreselleşmesidir (Bilton,2008:45). Başka bir deyişle küreselleşme dünya çapında sermayenin yeniden yapılanmasının yeni biçimlerine işaret etmektedir (Berstein,2014:100).

Küreselleşme tartışmaları içinde merkez-çevre kuramı ile küreselleşme sürecini ele alan Wallerstein bu sürecin neoliberal politikalarından bağımsız anlaşılacağını vurgulamıştır. Wallerstein (2009)'a göre meta zincirleri kapitalist dünya ekonomisinin çevrelerinden merkezlerine doğru gitme eğilimindedir. Meta zincirlerinden söz etmek, kapitalizmin tarihsel gelişmesi boyunca işlevsel ve coğrafi bakımlardan gitgide daha da yaygın, daha da hiyerarşik bir durum alan geniş kapsamlı bir toplumsal iş bölümünden söz etmek demektir. Üretim süreçlerinin yapısındaki bu mekan hiyerarşikleşmesi, dünya ekonomisinin merkez ve çevre bölgeleri arasında yalnızca bölüşüm ölçüleri açısından değil, daha da önemlisi, sermaye birikimin yerleri açısından görülmemiş büyüklükte bir kutuplaşmaya yol açmıştır. Bu tür bir ilişki merkez-çevre oluş ilişkisidir. Özetle yitiren bölgeye çevre, kazanan gölgeye de merkez denmektedir. Dünya üzerindeki ülkeler sermaye akışından eşit ölçüde yararlanamamışlardır. Dolayısıyla hemen her ülke bu akıştan yararlanabilme oranı içinde farklı

ekonomik, siyasi, sosyal gelişim düzeylerine sahiptir. Merkez ülkelerden çevre ülkelere ekonomik, teknolojik kaynak aktarımı mevcuttur ve bu kaynak aktarımı ulus devletlerce yapılan planlamalarla çevre ülkelerin modernizasyonu söz konusudur. Bu aktarım merkez ve çevre ülkeler arasındaki eşitsiz ilişkinin devam etmesine neden olmaktadır.

Wallerstein'a göre ortak bir siyasi yapıya sahip olmayan dünya sisteminin işleyişini kapitalist iktisadi yapı belirlemektedir (Tayfur,2005:199). Wallerstein öncelikli olarak içine, merkez, çevre ve yarı çevre dahil olduğu dünya ekonomisinin kolektif gerçeğini açıklamaktadır. Dünya düzlemindeki bu kolektif gerçeğin, devletlerin iktisadi, siyasal ve sosyal gelişmelerini belirleyen kendine özgü merkez-çevre ilişkileri, iş bölümü, eşitsiz değişim gibi eğilimleri ve iktisadi genişleme ve daralma, hegemonik güçlerin yükselmesi ve düşüşü gibi dairesel devrim hareketleri söz konusudur (Tayfur,2005:200). Her düzlemdeki siyasi otorite ve piyasa etkileşimi, dünya ekonomisinin bu süreçleri içinde şekillenmektedir. Dünya ekonomisi yaklaşımı sistemsel ve yapısal düzlemde bir uluslararası siyasi iktisat sunmaktadır (Tayfur,2005:200).

Amin (2009)'a göre tarımsal sanayi şirketlerini kapsayan modern kapitalist tarım, üçüncü dünyanın köylü üretimine kitlesel bir saldırıda bulunmaktadır. ABD ve Avrupa, Üçüncü Dünya ülkelerinde tarımsal sanayi için üretim yapabilen, sermaye akışının getirdiği modern kapitalist işletme şekillerinden yararlanabilen çiftçiyi istihdam etmekte ve desteklemektedir.

Yeşil devrimden yararlanabilmiş, ilaç, kimyasal gübre ve belirli bir makineleşme düzeyine geçmiş üreticiler, bütün bu girdilerden yararlanamayan köylüye göre yıllık üretimini beş katına çıkarmışlardır. Yararlanamayan köylü sistemin dışına itilmekte ve yoksullaşmaktadır. Modernleşme her zaman aynı anda, genişleyen

pazarların istihdam yaratması ile birlikte bazılarını içerip, hem de bir önceki sistem içindeki konumlarını yitirdikten sonra yeni emek gücüne dahil edilmeyen diğerlerini, dışlamaktadır.

Kapitalist evrimin mevcut evresinde, egemen sınıflar- birincil üretim araçlarının resmi sahipleri ve bunların işletilmesinde onlara eşlik eden üst düzey yöneticiler- kendi toplumlarının cari gelirinden aldıkları pay önemli olmakla birlikte küresel nüfusun sadece çok küçük bir kesimini temsil etmektedirler(Amin,2009:91). Günümüzde dünya üzerinde kentsel nüfusun dışında kalan çok büyük bir köylü nüfusu da mevcuttur. Fakat 2001 Kasım Doha toplantısında karar kılındığı üzere açık ve korumasız bir pazar ekonomisi içinde milyarlarca rekabetçi olmayan, küçük üretici niteliğindeki köylü nüfusu önümüzdeki yıllar içinde yok olmanın eşiğine gelecektir (Amin,2009:91). Kapitalizm tarım sorununu merkezlerde çözerken, aslında çevrede üç milyar köylüyü yok etmenin eşiğine getirerek büyük bir tarım sorunu yaratmaktadır (Amin, 2009:91).

Berstein (2014) 'e göre neoliberal programın özü, sermayenin özgürlüğünü ve akışkanlığını teşvik etmek; pratikte devleti etkisiz hale getirmektir. Birincisi, devlet düzenlemelerinde ve istihdam kontratlarında yer alan çalışma saatleri, asgari ücretler, örgütlenme hakkı, sağlık hizmetleri, eğitim, toplumsal sigorta ve emeklilik hakkı gibi emekçi sınıfların değişik zamanlarda elde ettiği kazanımları azaltmak ya da kaldırmak anlamına gelmektedir. İkincisi, hiçbir düzenleme ya da kurala tabi olmayan sermaye piyasalarında, çok büyük miktarda paraların çok hızlı hareket etmesi, devletlerin etkili bağımsız makro iktisadi politikalar uygulama kabiliyetini engellemektir. Neoliberal küreselleşmenin kutsadığı şey, küresel piyasalarda “rekabetçi olmak” kamu işletmelerinin ve hizmetlerinin özelleştirilmesi ve sosyal varoluşun bütün

yönlerinin metalaştırılmasıdır. Üçüncüsü, iktisadi kalkınma açısından neoliberalizm Güney'deki ülkelere devlet öncülüğünde kalkınma projesinin sonu anlamına gelen, yapısal uyum programlarını, ekonomik serbestleşmeyi, özelleştirmeleri ve devlet reformlarını dayatmaktadır.

1970'lerin sonlarında ortaya çıkan neoliberalizm, liberal politikaların uluslararası sistem dahilinde yeni yaklaşımlarla uygulanmasıdır. Bu yeni yaklaşımların içinde özelleştirme, küreselleşme ve yerelleşme söylemleri sıklıkla kullanılmaktadır. Küreselleşme süreci, uluslararası sistemin, uluslararası örgütler ve şirketler aracılığıyla güç kazanıp, devletin ulusal politikadaki rolünün zayıflaması ve piyasa mekanizması içindeki rolünün küçülmesi sürecine işaret etmektedir. IMF, DB, DTÖ küreselleşme süreci içinde tarımsal alanlarda neoliberal politikaları yaymaya yönelik politikalar geliştirmektedir. Küreselleşen sermaye uluslararası örgütler aracılığıyla, ulus devletinin kalkınma politikalarının bırakılmasına yönelik anlaşmalar ve yaptırımlar uygulamaktadır. Tarım politikalarında da merkezi politika uygulamalarının terk edilerek, tarımsal ticaretin uluslararası ortamda serbestçe gerçekleşebilmesine yönelik adımlar atılmıştır.

Neoliberal iktisat politikalarının 1980'li yıllarla birlikte "yapısal uyum programları" adı altında az gelişmiş ülkelere olduğu kadar Türkiye'de de eş zamanlı olarak uygulamaya girdiği görülmektedir. Genelde neoliberal politikalar özelde ise yapısal uyum politikalarının Türkiye'deki yansımaları;

-Mal ve faktör piyasalarında fiyat müdahalelerinin kaldırılması,

-Dış ticaretin ve finans piyasalarının serbestleştirilmesi,

-Kamu İktisadi kuruluşların özelleştirilmesi

-Doğrudan yabancı yatırımların ve dış finansal akımların serbestleşmesi,

-Eğitim ve sağlık başta olmak üzere, sosyal hizmet alanlarında özelleşme eğilimlerinin yaygınlaşması,

-İş gücü piyasalarının esnekleştirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Şensesten akt., Şenol, Yörür, 2006:2).

Küresel dinamikler artık yerel düzeyde toplumsal emek piyasasını, tarımsal yapıyı, siyasi istikrarı biçimlendirmektedir. Bu dönemde DTÖ, IMF ve DB gibi uluslararası kurumlar, ülkelerle yapılan çok taraflı ticaret anlaşmalarıyla, tarımsal üretimden elde edilen sermayeyi uluslararası şirketler lehine uluslararası ticaret engellerini kaldırmıştır. Tarımın, piyasa ile bütünleşmesi, 1986 yılında başlayan GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)-Uruguay Round'un da asıl gündem maddesini oluşturmuştur. 1995 yılında uygulamaya giren DTÖ Tarım Anlaşması, tarımsal üretim ve ticaretin serbestleştirme sürecini başlatmıştır. Bu süreç uluslararası tarım şirketlerinin devletlerin tarım alanında uyguladığı sübvansiyonlar nedeniyle tıkanma noktasında olan pazarlarına, yeni yatırım fırsatları ve yeni pazarlar sağlamıştır. Tarım politikalarında serbestleşmenin daha da ileriye taşınması, 2001 yılında başlatılan DTÖ Doha Kalkınma Konferansında gerçekleşmiştir. Uluslararası sistemde tarımsal üretici nüfus, uluslararası örgütlerin "yapısal uyum programları" anlaşmaları eşliğinde serbest piyasa sisteminin üretim koşullarına daha bağımlı üretim yapmaya mecbur kılınmışlardır.

Gelişmiş sanayi ülkeleri DTÖ Tarım Anlaşması, Türkiye dahil gelişmekte olan ülkeler ise, DTÖ'den çok IMF (Uluslararası Para Fonu) ile imzalanan

Yapısal Uyum Programları çerçevesinde tarımsal müdahaleleri hafifletmiş, ve tarımsal destekleri piyasa akısını en az engelleyen kanallara aktarmışlardır (Şahinöz, Fotourehchi, 2006: 20229. Tarımsal destek miktarı ölçüsü olarak kabul edilen ÜDE (Üretici Desteği Eşdeğeri), yani tarıma yapılan desteğin tarımsal üreticilerin toplam gelirlerine oranı, 1986-88 döneminden 2008-2010 dönemine OECD ülkelerinde ortalama olarak % 37'den % 20'ye gerilemiştir (OECD Tarım 2011 Raporu, Akt. Şahinöz, Fotourehchi, 2006).

2.2.2. Türkiye'de Küreselleşme süreci ve Neoliberalizmin

Tarım Politikalarına Etkisi

Türkiye'de ithal ikameci tarım politikalarının sonlanması ve neoliberal politikaların yaygınlık kazanmasında en önemli kırılma noktası 24 Ocak 1980 kararlarıdır. Alınan kararlar tarımsal üretime yönelik desteğin, en düşük düzeye indirilmesine sebep olmuştur. Tarımsal destek kredileri ve sübvansiyonlar, Türkiye'de istikrarsız ekonominin ve yüksek enflasyonun temel nedeni olarak görülmüştür.

1980'de Dünya Banka'sınca uygulanan istikrar paketleri Türkiye'de sanayi ve finans sektörüne köklü ve kapsamlı bir değişim getirmiştir. 1980 sonrasında takip eden yirmi yıl boyunca tarımdaki kalkınmacı politikalar yavaş yavaş zayıflatılarak temel bir değişim getirecek olan neoliberal pazar ekonomisine zemin hazırlamıştır. 1980'lerden itibaren YUP'nın dayatılması 1970 sonları ile 1980 başları arasında hüküm süren ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunlardan etkilenen tarım sektörünün karşılaştığı güçlükleri daha da derinleştirerek

artırmıştır. 1973 Petrol krizi ile borç içine giren Türkiye, ekonomik alanda tarımda devlet yatırımlarını ve tarımsal sübvansiyonları azaltmıştır.

Aydın (2018)'a göre müdahaleci kalkınma devlet politikalarının terk edilip neoliberal pazar ekonomisine geçmek bir gecede oluşturulabilecek kadar kolay ve basit bir şey değildir. Türkiye'de de İkinci Dünya Savaş'ından itibaren yapısal uyum politikalarına bir gereksinme olduğu zaman zaman dile getirilmiş olsa bile 1980 öncesi uygulanan politikaların ve alınan tedbirlerin hiçbiri yeni bir strateji oluşturabilecek kadar köklü değildir. Buna rağmen ara ara uygulanan liberal politikalar, ileriki yıllarda köklü değişikliklerin getirilmesi için uygun koşulların olgunlaşmasına yol açmıştır. Türkiye'nin tarım politikalarını OTP'na uydurma sorunu 1970 yılında imzalanan Ankara Anlaşması Ek Protokolü'nden beri gündemde olmuştur. Beş yıllık kalkınma planları Türkiye'nin tarım politikalarını OTP'na uydurması sözde bir kararlılığın ötesine geçememiştir. 1996'da Gümrük birliği anlaşmasının imzalanmasından sonra kimi düzensiz girişimler olmasına rağmen asıl ciddi girişim 2000 yılındaki Katılım Ortaklığı Dokümanına konulan somut hedefler ve eylem takviminde ortaya çıkmıştır. AB ile Türkiye tarım sektörleri arasında çok ciddi farklılıklar vardır ve Türkiye'nin AB müktesebatına uyum için çok ciddi tedbirler alması gerekmektedir. AB Türkiye'nin AB'ye kabulünden önce Türkiye tarımının ve onu yönlendiren kural, yasa ve yönetmeliklerin tümüyle değiştirilip modernleşmesinde ısrar etmektedir. Fakat AB tarımının modernleşmesi uzun yıllar tarıma yapılan sübvansiyonlar sayesinde gerçekleştirilmiştir, dolayısıyla Türkiye tarımından benzer bir modernleşmeyi kısa sürede, gerekli fonlar olmadan beklemek gerçekçi olmayacaktır. Ayrıca ABD ve AB kendi çiftçilerine hem yoğun destekler vermekte ve hem de ürünlerine Pazar bulmada yardımcı olurken, Türkiye'de devlet kendini birdenbire çiftçilerine verdiği desteğin birçoğunu kaldırma zorunluluğu ile karşı karşıya bulmuştur.

Fiyat ve tarımsal girdilerin desteğinin olduğu tarımsal politika anlayışı 24 Ocak 1980 kararlarıyla geride kalmıştır. Bu tarihten sonra kademeli olarak kamu kaynakları sınırlandırılmakta, tarım politikaları uluslararası pazara göre biçimlendirilmektedir.

1980'lerden sonra daha önceki düzenleyici rejimin kademeli olarak devre dışı bırakılması söz konusudur (Keyder,2015:59). Türkiye'de tarımsal destek politikalarının önemli ölçüde kabuk değıştirmeye başlaması ve pazarın etki alanını genişleten siyasi ve iktisadi düzenlemelerle birlikte gerek ulusal gerekse yabancı üretim ve ticaret noktaları global ağlarla daha bağlantılı hale gelmiş ve küreselleşme, tarımdaki ürün zincirlerinin uluslararasılaşmasına yol açmıştır (Keyder,2015:52).

Tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi de emek sermaye ve bu bağlamda tarımsal üretim yapıları üzerine etkileri bakımından, oldukça önemli karar ve uygulamalar arasında şunlar sayılabilmektedir:1983 yılında başlatılan çalışmalar kapsamında, 233 sayılı KHK ile KİT'ler, İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) ve Kamu İktisadi Kuruluşları (KİK) olarak ikiye ayrılmış, teşebbüs kurma yetkisi yasamadan yürütmeye devredilmiş, tasfiye-devir-satış yetkisi Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu'na tanınmıştır. 1985 yılında Dünya Bankası desteğiyle hazırlanan "Özelleştirme Ana Planı" sonrasında, 1986 yılında 3291 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında kanun çıkarılmıştır (Günaydın'dan akt. Yörür, Şenol, 2006:6). KİT'lerin kapatılmasıyla tarımsal nüfusun gelirleri önemli ölçüde azalmış, tarımdaki istihdam azalmış, devlet tekelinde korunan ürünlerin ekim alanları daralmıştır. Bu durum Türkiye'de kırsal yapısında dengesizlik yaratmıştır. Tarımsal gelir için başka bir ürün kalıbı bulamayan kırsal nüfus kentlere yığılmak zorunda kalmıştır.

2001 yılında IMF'ye, destek sisteminin kaldırılıp yerine "Doğrudan Gelir Desteğinin" (DGD) getirilmesi, tarımsal ürün satın alan devlet kurumlarının kapatılması, tarımda etkin olan tüm devlet kurumlarının özelleştirilmesi gibi önlemler, ERP'de vurgulanan konulardır. Türkiye bu reform programlarını adım adım gerçekleştirmiştir ve bu reform programlarını gerçekleştirdiği için DB tarafından Ekonomik Reform Kredileri anlaşmaları çerçevesinde 760 milyon dolarla ödüllendirilmiştir. DB tarafından bu para Türkiye'ye stand by anlaşmasında verdiği sözleri tutarak, gerekli uygulamaları yapması için verilmiştir (Aydın, 2018:242). 1980'li yıllardan günümüze 1994 ve 2001 yıllarında iki finansal kriz olmuştur ve bu iki krizden de çıkış için IMF ile stand by anlaşmaları imzalanmıştır. Anlaşmaların imzalanabilmesi ve Dünya Bankası kredilerine ulaşılabilmesi için başlıca şartlardan biri tarım desteklerinin sıfırlanmasıdır (Kazgan'dan akt., Veziroğlu, Öztornacı 2012:292).

Tarımda yönetsel yapıların tamamıyla yeniden örgütlenmesi, devlet müdahalelerinin tümüyle ortadan kaldırılması ve uzun dönemde de Türkiye Ziraai Donatım Kurumu, ÇAYKUR, TEKEL, ve Şeker Fabrikalarının özelleştirilmesinin hızlanması ve kooperatif kurumunun DB'nın yönlendirilmesi doğrultusunda yeniden düzenlenmesi gibi politikalardan oluşmaktadır (Aydın, 2018:243). Tarım Reformu Uygulama Programı (TRUP), girdi üretim ve dağıtım, hayvan yetiştiriciliği, et, balık ve kümes hayvanları üretim, dağıtım ve tarım ürünleri pazarlaması alanlarında faaliyet gösteren birçok sayıda KİT'in özelleştirilmesinin hızlandırılmasının bir aracı olmuştur. ET Balık Kurumu, SEK, YEMSAN, TZDK, TEKEL, Türkiye Gübre Anonim Şirketi, Çay İşletmeleri ve Tarım Satış Kooperatifleri birlikleri özelleştirilmiştir (Aydın, 2018:243). KİT 'lerin kapatılması ile ulusal pazarda boşalan yerlere Çokuluslu şirketler

yerleşmiştir. Bu durum tarımsal üretimin serbest piyasalara bağımlılığını artırmış, tarımsal gelirden de ciddi bir gelir düşüşüne sebep olmuştur.

Modern girdi ve kredilerin sağlanması, ürünlerin satın alınması, fiyatlandırılması ve pazarlanması için çiftçilerle devlet arasında bir arabulucu rol oynayan yarı devlet kuruluşu olan Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (TSKB) 2000 yılında IMF'ye verilen sözler nedeniyle özel bir yasa ile kaldırılmıştır. TSKB'ye tümüyle bağımsız bir statü veren devlet artık bu üyelere ürün satın almalarının desteklenmeyeceğini belirtmiştir. Böyle gelir getirici kurumların yok olması çiftçilerin devlet desteğinden mahrum, dünya pazarlarındaki rakipleri arasında tek başına bırakılması, milyonlarca tarım üreticisi için çok büyük olumsuz sonuçlara yol açacak niteliktedir. Bu yasa 4,5 milyon tarımsal aile işletmesinin, 16 TSKB'nin, 400 kooperatifin ve 15.000 ücretli işçinin yaşayabilme güvencesine vurulmuş bir darbedir (Aydın, 2018:248).

Tütün ve Şeker Yasaları çıkarılarak şekerpancarı ve tütün üreticilerinin üretimlerinin önüne yasalar ile set çekilmiştir. Buradan çekilen/ çekirilen KİT'lerin yerini şeker sanayisinde Cargill, tütün sanayisinde PHILIP Morris, JTI, Amerikan Tobacco gibi uluslararası şirketler almıştır (Aysu,2009:229). Çok Uluslu Şirketler Türkiye pazarına ortak girişimler ve mevcut şirketleri satın alma yolu ile piyasaya rahat bir şekilde girme fırsatı bulmuşlardır (Aydın,2018:262). Türkiye'de 2014 yılı itibariyle tarım, gıda ve içecek sektöründe 934 yabancı şirket faaliyet göstermektedir (TUIK). Türkiye'de yatırım yapan yabancı şirketler arasında dünyanın en büyük 25 uluslararası şirketi de vardır: Nestle, Kraft Food Inc., Unilever, Pepsi-co, Cargill, Coca- Cola, Archer Danes Midlands, Tyson Food, Mars Inc, Anheuser-Bush Inc., Bunge Ltd, Diaego plc (UK), Danone. Yabancı yatırımcıların çoğu üretimlerini büyük ölçüde iç pazara yönelik bir biçimde gerçekleştirmişlerdir (Aydın, 2018:262).

Türkiye’de tarımsal üretimde uluslararası şirketlerin payı çoğalarak artarken, uluslararası şirketler aynı zamanda tohum için de yatırımlar yapmıştır. 1980’lere kadar Türkiye’de tohum tekeli kamunun koruması altındayken yapılan düzenlemeler ve anlaşmalarla tohum hakları da uluslararası tarım şirketlerinin tekeline geçmiştir. 2006 Nisan ve Ekim aylarında çıkarılan Tohum Yasası çok uluslu tarım şirketlerinin Türkiye kırsalına özgürce yerleşebilmesi için gerekli alt yapıyı sağlamıştır (Aydın,2018:266). Üreticinin bir sonraki hasat için tohum saklama ve bulundurma hakkı elinden alınmıştır. Üstelik tarımsal ürünlerde mülkiyet hakkını ve yeni tohum çeşitleri geliştiren şirketlerin haklarını korumak, yüzlerce yıldır uygulanan yerel tohumları kullanan milyonlarca çiftçiyi yok etmek anlamına gelmektedir. Yerel tohumların tarımsal pazar içinde yok olmanın eşiğine gelmesi, üreticiyi kimyasal girdilerin, hibrit tohumların ve tarımsal sanayinin tekelinde bir üretime teşvik etmektedir ve bu durum gıda güvenliğini tehlikeye sokmaktadır.

Tarımsal yapıları aile işletmelerine ve küçük üreticiliğe dayalı ülkelerde, tarımsal piyasalar kendi haline bırakıldığında üretici aleyhine sistematik sonuçlar vermeye yatkındır. Yüz binlerce üreticinin piyasa güçlerine teslimi, tarımsal ürünün iç ve dış piyasalardaki nihai fiyatı ile çiftçinin eline geçen fiyat arasında geniş bir makasın oluşması ve bu makasın zaman içinde açılabilmesi, tarımsal ürünlere özgü büyük boyutlu fiyat dalgaları ile sonuçlanmaktadır. Neoliberal politikalar ile ithalat serbestleştirilmiş, tarımsal alanda ve ülke genelinde piyasa güçlerine teslim olunmuş, beklenen refah artışları yerine büyük bir açıkla karşılaşmıştır (Boratav,2004:218). Neoliberal politikalar, verimlilik gerekçeleriyle haklı gösterilmeye çalışılırken, aslında yapılmak istenen, geleneksel ürünlerin ekonomik temellerini yıkmak ve tarım sanayi alanındaki

çokuluslu şirketlerin istedikleri yüksek değerli tarımsal metaların üretilebilmesi için gerekli koşulları oluşturmaktır (Aydın, 2018:234).

BÖLÜM 3

YÖNTEM

3.1. Araştırmada Benimsenen Yaklaşım

Sosyoloji bilim olma sürecinden bu yana o dönemin hakim felsefi akımlarından ve bilimsel sistem içinde yer alan düşünce akımlarından etkilenmiştir. Sosyolojinin araştırma konusuna nasıl yaklaşacağı, konuyu hangi yöntemlerle ele alacağı literatürde sıklıkla tartışılan konular arasındadır. Bilim tarihi içinde pek çok alanda olduğu gibi sosyoloji alanında da değişen düşünce akımlarına göre paradigma değişiklikleri söz konusudur, bu değişiklikler sosyolojinin araştırma yöntemi ya da metodolojisine de yansımıştır.

Sosyoloji fiili olarak gözlemlenebilir konularla ilgilenmekte, ampirik(görgül) araştırmaya dayalı olgulara anlam kazandıracak kuramları ve genelleme girişimlerini içermektedir. Toplumsal davranışın evrensel kanunlarını keşfetmeyi umarak, sosyolojiyi doğa bilimlerine uydurmak isteyenler, sosyolojiyi tarihten ayırma eğiliminde olmuşlardır. Fakat insanlar doğadaki nesnelere aynı değildir; insan davranışlarını incelemek, birçok önemli açıdan doğal bir fenomeni incelemekten tamamen farklıdır (Giddens,2005:3).

19. yy'den 20. yy'in ikinci yarısına kadar sosyolojiye pozitivist yaklaşım hakimdir. Felsefi temelleri daha önceye dayansa da 20. yy'in ikinci yarısından sonra doğa bilimleri-beşeri bilimler ayrımı tartışmaları ışığında yorumlayıcı yaklaşım sosyoloji literatürünün merkezinde yer almıştır. Bu iki yaklaşıma ek olarak eleştirel yaklaşım da sosyolojik araştırmaların içinde yer almaktadır. Dolayısıyla sosyolojide araştırma yöntemleri klasik yöntemler olarak üçe ayrılmaktadır. Bunlar pozitivist, yorumlayıcı ve eleştirel sosyal bilim yaklaşımlarıdır. Bu yaklaşımlardan sonra ortaya çıkan postmodern yaklaşım ise sosyal analizi sadece yerel anlatılara, düşünce aktarımına ve betimlemelere indirgemiş, bilimsel gerçekliğin hakikat arayışından ve sürekliliğinden kopuşu ifade etmektedir. Dolayısıyla her bir yaklaşım araştırma sorunsalını ele alırken farklı araştırma teknikleri kullanmaktadırlar.

Pozitivist bilim anlayışına göre, sosyal bilimler ve doğa bilimleri ortak varsayım ve ilkelere dayanmaktadır. Bu anlayış doğa bilimlerinde olduğu gibi sosyal bilimler alanına da hakim bir yaklaşım olmuştur. Pozitivist yöntem toplumsal gerçekliğin bilgisine gözlemler, deneyler, testlerle ve ancak ampirik yollarla ulaşabileceğini savunmaktadır.

Nesneler bizim onlara ilişkin inançlarımız ve teorilerimizden bağımsız bir biçimde vardır. Bu bakış açısına göre bilim var olanın, görünenin betimlenmesidir, inşa edilmesi değildir (Kuş,2003:8). Pozitivist yaklaşıma göre sosyolojinin toplumsal gerçekleri açıklayabilmesi için doğa bilimlerinin fiziksel ve doğal dünyada kullandıklarıyla aynı bilimsel teknikleri kullanması gerekmektedir.

Pozitivizm, çoğu bilimsel çalışmanın temelini oluşturan düşüncelere verilen isimdir ve bir felsefe olarak pozitivizm birbirinden farklı üç ilkeyi

içermektedir. Gerçeklik neden-sonuç ilişkilerinden oluşmaktadır. Bunlar objektif özelliklere sahip gerçekliklerdir, öznel duyguları, yargılamaları içermemektedirler. Neden-sonuç ilişkilerinin varlığını ancak duyular tarafından ampirik bir şekilde fark edilebilir ve bu ilişkiler, kanıtlar toplayarak ispatlanabilir (Bilton ve ark. ,2003:473)

Pozitivist araştırma yönteminde nicel yöntemlerin belirleyici olduğu, önceden hazırlanmış soru formlarından oluşan survey, deney, gözlem vb. teknikler uygulanmaktadır. Pozitivist araştırmanın nihai hedefi bu teknikler aracılığıyla bilimsel açıklama yapmaktır ve bilimsel açıklama, insan davranışının evrensel ve nedensel yasalarını keşfetmek, belgelemek anlamına gelmektedir (Neuman,2014:122). Pozitivist sosyal bilim anlayışı toplumsal yaşam hakkındaki belirli gözlemlere dayanan yasa açıklama modelini kullanmaktadır. Araştırmacılar bu yöntemle, nedensel yasaları ve toplumsal yaşamla ilgili gözlemlenen belirli olguları tümden gelimci mantıkla birbirine bağlamaktadır (Neuman, 2014: 124). İnsan davranışının yasaları evrensel olarak geçerlidir, tüm tarihsel dönemleri ve kültürleri kapsayan niteliktedir. Gözlemlenen olgular hiçbir mantıksal çelişki içermeyecek kadar tutarlı olmalıdır. Pozitivist sosyal bilim anlayışının bir diğer temel özelliği de nesnel, gözlemlenebilir olguların, fikirler, değerler ya da kuramlardan ayrı olduğu görüşüdür (Neuman, 2014:126). Dolayısıyla bilimsel araştırma değer yargılarından bağımsız olmalıdır.

Bugün soysal bilimlerde yaygın kabul gören bir paradigma olan yorumlayıcı/sembolik sosyal bilim yaklaşımı, araştırma sürecine ve araştırma tekniklerine yeni bir bakış açısı sağlamıştır. Bu yeni bakış açısı nitel araştırma yöntemidir. Ancak nitel araştırma yönteminin kökleri yeni değildir. Bu yöntem anlayışının kökleri 20. yüzyılın başlarına ve hatta daha öncesine kadar gitmektedir. Nitel araştırma yöntemi hermeneutik olarak adlandırılan teori ve

yöntemle bağlantılı olarak gelişmiştir. Anlamacı paradigma Dilthey'le birlikte felsefede anlama ve yorumlamanın ön plana çıkması ile ortaya çıkmış, sosyolojide Weber'in anlamacı yorumlayıcı kuramı gelişmiş ve yöntem olarak uygulanmaya başlamıştır.

Doğa bilimleri ve tin bilimleri arasında kesin bir ayırım yapan Dilthey, tinsel dünyanın doğa bilimlerinde kullanılan yöntemler ile anlaşılamayacağını savunmaktadır. Dilthey'e göre kültürlerin içinde doğa bilimsel yasalar yoktur aksine her kültür kendi içinde değerler ve normlar barındırmaktadır. Her çağ kendi sosyal, ekonomik, tarihsel ve kültürel bağlam içinde incelenebilir.

Weber'e göre değerler bütün eylemleri beslerler ve siyasal, ekonomik ve dinsel dünyaların kavgalarına da hükmederler. Buna bağlı olarak bir bilim insanı, bir eylemi çözümlendiğinde, eğer bu eylemin anlamını da yakalamak istiyorsa onun temsil ettiği değeri hesaba katmalıdır (Bottomore,1997:186). Yorumlayıcı sosyal bilim anlayışına göre toplumsal gerçeklik nesnelermiş gibi ele alınmamakta ve sadece nicel verilere indirgenerek anlaşılamamaktadır. Çünkü toplumsal gerçeklik içinde yaşanan olaylara, nesnelere, eylemlere yüklenen anlamlarla oluşmaktadır. Bu bağlamda yorumlayıcı sosyal bilim anlayışı gündelik yaşam içinde sürekli inşa edilen anlamları keşfetmektedir ve anlam taşıyanı yeniden bilmek peşindedir (Rothacker,1995:13).

Yorumlayıcı araştırmacılar genellikle, katılımcı gözlem ve saha araştırması tekniklerini kullanmaktadırlar. Bireylerin yaşamlarındaki problematik alanların tespiti için, anlamları tanımlayan çeşitli teknikler kullanılmaktadır: vaka incelemesi, kişisel deneyim, içe bakış, yaşam öyküsü, görüşme vb. (Kuş,2003:79). Bu teknikler, araştırmacıların incelenen kişilerle saatlerce birlikte doğrudan kişisel temas kurmasını gerektirmektedir. Yorumlayıcı araştırmacı gündelik

yaşamda nasıl anlam yarattıklarına daha derin bir anlayış kazanmak için büyük miktarda ayrıntılı nitel veri toplamak için uzun süre boyunca araştırdığı bölgede yaşamaktadır (Neuman,2014:131).

Yorumlayıcı sosyal bilim yaklaşımı, pozitivist yaklaşımın tündengelimli teoremleri, aksiyomları ve birbirleriyle bağlantılı nedensel yasalar yerine, anlamlar keşfederek, hikayeler anlatmaktadır. Yorumlayıcı yaklaşım insanların günlük yaşamlarını nasıl yürüttüğünü tanımlamakta ve yorumlamaktadır. Kavramlar ve genellemeleri dışlamaksızın, insan deneyimlerini ve iç gerçekliğini yansıtmaktadır (Neuman,2014:136). Toplumsal yaşam insanlardan bağımsız bir sabit dış dünya değil birbirleriyle etkileşim içinde olan toplumsal varlıkların anlamları sürekli yeniden inşa ettiği dinamik bir süreçtir.

Yorumlayıcı yaklaşıma göre olgular akıcıdır ve bir anlam sisteminin içine gömülü bulunmaktadır, tarafsız, objektif ve nötr değildirler. Olgular olumsal ve bağlama özgüdürler. Toplumsal yaşam belirsizliklerle doludur. Pek çok davranış ya da ifadenin birden fazla anlamı olabilir ve bu davranışlar birden fazla biçimde yorumlanabilir (Neuman,2014:138). Bu anlamların görüşmeler eşliğinde keşfedilmesi, yapılandırılmış soru formlarına göre daha mümkün olacaktır.

Bu araştırmada da kırsalda yaşayan nüfusun yaşadığı değişim ve dönüşümlerin etkisinin daha iyi analiz edilebilmesi için, görüşmecilerle uzun süreli mülakatlar yapılmıştır. İçeriden bakışın sağlanabilmesi için kırsal nüfusun gündelik deneyimleri uzun süre gözlemlenmiştir. İnsanların birbirleriyle nasıl etkileşime girdikleri ve tarihsel olarak bu etkileşimlerin nasıl değiştiği incelenmiştir. Araştırma sosyal bir süreç içermesi nedeniyle nitel araştırma metoduyla daha uyumludur. Çünkü pozitivist yaklaşımın nicel teknikleri, örneğin

anket tekniği, görüşülene herhangi bir Şeyi ifade etme, anlatma ya da açıklama imkanı vermemektedir.

Eleştirel sosyal bilim yaklaşımına göre bilim, görüneni değil görünenin ardındakini ortaya çıkarmaya çalışan eleştirel bir sorgulama sürecidir. Daha kapsayıcı bir tanımla, insanların koşulları değiştirmesine ve kendileri için daha iyi bir dünya kurmasına yardımcı olmak üzere maddi dünyanın gerçek yapılarını açığa çıkarmak için yüzeydeki illzyonların ötesine geçen eleştirel bir sorgulama süreci olarak tanımlanmaktadır (Neuman,2014:142).

Eleştirel sosyal bilim yaklaşımı Karl Marx'a kadar dayanmaktadır ve içinde Adorno, Fromm gibi düşünürleri de barındırmaktadır. 1930'larda Frankfurt okulu tarafından geliştirilen kuramlarla ilişkilidir (Neuman,2014:141). Eleştirel yaklaşım, yorumlayıcı sosyal bilim yaklaşımının pozitivistizme getirdiği eleştirdiğin pek çoğuna katılmakla birlikte iki yaklaşıma da eleştirel yaklaşmaktadır. Eleştirel toplumsal araştırmanın amacı sadece toplumsal dünyayı anlamak değil, aynı zamanda onu değiştirmektir. Aynı zamanda toplumsal ilişkilerin altında yatan kaynakları açığa çıkararak toplumsal ilişkileri değiştirmeyi hedeflemektedir. Toplumda rtk olan mitleri ortaya çıkarmakta, gizli gerçekleri aydınlatmaktadır (Neuman,2014:142). Çünkü toplumsal dünya yanılısama, mit ve çarpıtmalarla doludur, dolayısıyla bu yaklaşıma göre toplumsal değişim ve çatışma, her zaman görünür ya da gözlemlenebilir değildir.

Eleştirel araştırmacı toplumsal gerçekliği daha geniş bir tarihsel ve toplumsal bağlamda ele almaktadır. Bu Şekilde toplumsal gerçekliğin örtük kısımları, temel nedensel mekanizmaları keşfedilmektedir. Bu araştırmada tarımsal politikaların belirli tarihsel aralıklardaki dönüşümü ele alınmıştır. Her

dönemin kendine özgü tarihsel dinamikleri ve bunların kırsal yapıya etkisi dönemsel karşılaştırmalarla daha bütünsel bir şekilde analiz edilmiştir.

Eleştirel sosyal bilim yaklaşımı, toplumsal dünyanın yanılsamaları nedeniyle insanların yanlış yönlendirilmiş ya da gerçekleşmemiş bilince sahip olabileceğini belirtmektedir (Neuman,2014:158). Şeyleştirme, insanın kendi ürettiği şeyle olan bağının ilişkisinin kopması, insanın kendi üretiminin üzerindeki denetimini yitirmesi anlamına gelmektedir (Neuman,2014:158). Bu bağlamda her dönem uygulanan farklı tarım politikaları, üretimi artırma ve tarımsal üretimi modernleştirme politikaları köylünün toprakla ve ürettiği ürünle olan bağı koparma noktasına getirmiştir. Neoliberal politikalar ve uluslararası tarım şirketlerinin karar alan süreçlerinin yaygınlaşması ve devletin kırsal üretimden destekleyici politikaları azaltması sonucu küçük üretici yok olmanın eşiğine gelmiştir.

Eleştirel sosyal bilim yaklaşımı, görünenin ardındaki dinamiklerin açığa çıkması için toplumsal gerçekliğin keşfine katkıda bulunmuştur. Ayrıca eleştirel yaklaşım sosyal hayatın sistemik/yapısal yönlerinin önemli bir boyutunun, güç/iktidar, kontrol, egemenlik ilişkileriyle bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur. Sosyal etkinliklerin gerçekleştiği ortamlar veya bağlamlarda ortaya çıkan tüm yeniden üretilen sosyal ilişkiler, güç ve pratiklerle iç içe geçmişlerdir (Layder,2013:157). Bu bağlamda, kapitalizmin kırsal alana nüfuz etmesi ile ortaya çıkan güç ve kontrol mekanizmaları da araştırmada yer almaktadır.

Diyalektik bir araştırma önce bütünlü, sistemle veya bu bütünden ne anlaşılıyorsa onunla başlar. Daha sonra yavaş yavaş parçayı, onun içinde nasıl bir yer tuttuğunu, nasıl işlediğini araştırır ve sonunda buradan da başlangıç noktası olan bütüne ilişkin daha net bir kavrayışa ulaşır (Ollman, 2006:33). Eleştirel

düşünce ve diyalektik yöntem dünya üzerinde yaşanan değişimlerin bütünsel olarak yorumlanabilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu araştırmada da diyalektik yöntem, dünya üzerindeki kırsal yapıların geçirdiği dönüşümlerin ve kapitalizme eklemlenme süreçlerinin, bölgede incelenen kırsal yapının geçirdiği dönüşümlerle ilişkilendirilmesini ve çok boyutlu değerlendirilmesini sağlamıştır.

Sosyal bilimlerin her sorunsalında olduğu gibi tarımsal ilişkilerdeki dönüşümün anlaşılması için de çok yönlü bir bakış gereklidir. Bourdieu'ya göre sosyologlar görülmesi istenmeyen gerçeklere dikkat çeken aktivistlerdir ve bunu yapabilmenin yolu incelenen olguyu, içinde bulunduğu tarihsel, kültürel, ekonomik ve sosyal düzeylerde ele alabilmesinden geçer (Özsöz, 2013). Ayrıca tarihsel bağlamdan yoksun kavramlarla yapılan değerlendirmeler, yorumlamalar, tanımlamalar sosyal gerçekliği doğru bir şekilde anlamayı yetersiz kılmaktadır. Çünkü araştırılan sorunsal içinde dünü de barındırır. Dolayısıyla sosyal bilimciler günümüz sorunlarını anlamlandırabilmek için sosyolojik meselelere tarihten yararlanarak ve tarihsel bir gözle bakmak zorundadır (Mills,2007:235).

3.2. Araştırma Tipi

Nitel araştırma anlamacı epistemolojinin hakim olduğu bir araştırma tipidir. Nitel araştırmaları etkileyen sosyolojik yaklaşımlar; fenomenoloji, sembolik etkileşimcilik, etnometodoloji gibi yorumlayıcı yaklaşımlardır (Kuş,2003:114). Nitel kelimesi, nicelik, yoğunluk ya da rakamlarla kesin olarak sınıp ölçülemeyen süreçlere ya da anlamlara vurgularda bulunmaktadır. Nitel

araştırmalar gerçekliğin inşa edilen doğasını, araştırmanın değer bağımlı olması sũrecini vurgulamaktadır (Kuş, 2003:106).

Mayring'e gũre salt nicel dũřũnce artık řũpheyle karşılanmaktadır; ũnkũ bu dũřũnce insanları ve olguları anlamaya veya niteliklerini kavramaya yũnelik bir çaba gũstermeksizin onları test eden, ũlen, deney veya hesap konusu yapan bir yaklaşım olarak sergilemektedir (Mayring, 2000). Nitel bilgi arayışı bu yũzyıl içerisinde sosyal bilimlerde çok derin değişiklikler yaratmıştır. Ȗzellikle son yıllarda pek çok araştırma alanında nicel yaklaşımların tek başına kullanılmasından vazgeçilmiştir (Mayring, 2000). İnsan bilimleri araştırmalarının konusu daima insanlardır, Ȗznelerdir. Araştırma sorularının muhatabı olan Ȗzneler araştırmanın kalkış noktası ve esası olmak zorundadır. Her tũr Ȗzũmlmeye başlarken Ȗnce olgunun açık ve kapsamlı bir betimlemesinin yapılması zorunluluğu bulunmaktadır. Bu araştırma için de yorumsal değerler dizisi kuramının esas alındığı sũylenmelidir. Bu kuramın temel dũřũncesi; "İnsanların artık kũrũ kũrũne yerleşik kũltũrel rollere, normlara, sembollere, anlamlara gũre davranmadıklarını, aksine her etkileşimin bir yorumsal sũre olduğunu varsaymaktadır. şayet sosyal eylemler bũyle bir yorumlamaysa, bilim insanları da haklı olarak ciddi birer yorumcu olmak zorundadırlar" (Mayring, P. 2000:2).

Mason'ın bir nitel araştırmanın nasıl olması gerektiğine ilişkin gũrũřleri řũyle Ȗzetlenebilir: Ona gũre bir nitel araştırma her şeyden Ȗnce, sistematik ve kurallara uygun bir tarzda yũrũtũlmelidir. Hiçbir zaman nicel araştırma kadar yapılaşmış olmasa da araştırmanın hiçbir keyfi yanısı yoktur. Nitel araştırma da başta belirlenmiş stratejilerle yũrũtũlũr ancak esnek ve bağlamsal olduğu unutulmamalıdır. Nitel araştırma, eleştirel bir titizlik içinde yũrũtũlmelidir. Araştırmacı sũrekli kendi kendini yani Ȗzũnũ, titizce kurgulamalıdır. Mason bu sũrecin aktif bir refleksivite olduğunu ifade eder. Araştırmacı sũrekli kendi

eylemlerinin ne olduğu üzerine ve eylemleriyle araştırma sürecini nasıl etkilediği üzerine düşünmelidir. Araştırmacı kendi rolünün verilere nasıl yansıdığına bilincinde olmalıdır. Mason'a göre her nitel araştırma bir entelektüel bilmece etrafında dönmelidir. Nitel araştırmaların bir şekilde genelleştirmeye uygun açıklamalar getirmesi gerektiğini belirtir. Ayrıca nitel araştırmaların etik bir pratik olarak yürütölmeleri ve politik bağlamının her zaman göz önünde bulundurulması gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır (akt. Kuş, 2003).

Nitel araştırmada gerçeklik dışarıda elde edilmeyi bekleyen hazır bir varoluşa sahip değil tam tersi insan davranışları ile sürekli olarak yeniden inşa edilmektedirler. Araştırmacı bireyle sürekli etkileşim içindedir. Bu yaklaşıma göre katılımcının dünya görüşü ve anlamlandırma biçimleri katılımcının perspektifinden bir bakış ile anlaşılabilir.

Nitel araştırmacılar, araştırdıkları sosyal çevrenin, katılımcıların perspektifini de içeren betimlemesini yaparken sıradan detaylara dikkat kesilmeyi, günlük yaşamın yüzeysel yönlerini gözlemlemeyi ve küçük ayrıntıları soruşturmayı önemsemektedirler (Kuş,2003:82) Nitel araştırmada olaylar daha geniş sosyal ve tarihsel bağlamda ele alınmaktadır. Bu araştırma Selvi Köyü'nün kırsal dönüşümü hakkında derinlemesine bilgiler elde edebilmek için nitel bir araştırma niteliğindedir.

3.3. Araştırmada Veri Toplama Teknikleri

Nitel araştırmanın yaşam öyküsü, derinlemesine görüşme ve odak grup çalışması gibi farklı türleri bulunmaktadır. Bu çalışmada ise derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır.

Derinlemesine görüşme “yapılandırılmamış görüşme” ya da “etnografik” görüşme olarak da adlandırılmaktadır. Derinlemesine görüşme, yüzeysel bilgi elde edilen çok sayıda insanla yapılan bir araştırma yerine az sayıda insanla katılımcılardan detaylı ve derinlemesine bilgi edinmeyi amaçlayan bir tekniktir. Derinlemesine görüşmenin belirleyici özelliği görüşülen kişilerin bakış açılarını ortaya çıkarmaktır. Bu nedenle görüşmeler sırasında görüşülenlerin anlam dünyaları, duygu ve düşüncelerini anlamak ve anlamlar çıkarabilmek esastır. Derinlemesine görüşmeler araştırmacıları güçlü bir empati kurmaya yönlendirmektedir.

Derinlemesine görüşme tekniği sosyal dünyada görünür birçok olgu, süreç, ilişkinin görünümünden çok olgunun özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül biçimde anlamayı mümkün kılan bir veri oluşturma aracıdır. (Kümbetoğlu, 2008: 72).

Bu çalışmada Çanakkale ilinin Biga ilçesine bağlı Selvi Köyünden 15 katılımcı ile doğrudan derinlemesine mülakat yapılmıştır. Görüşme sırasında katılımcılardan ses kaydı için izin istenmiş, kabul etmeyen iki görüşmecinin yanıtları elle not alınarak kaydedilmiştir. Mülakat sırasında, görüşmelere yarı yapılandırılmış bir soru formundan yararlanılmıştır. Soru formu hazırlanmadan önce literatür taranmış, konunun problemi ve amaçları kapsamında sorular oluşturulmuş ve öncesinde bir pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışma sonrasında tespit edilen eksiklikler tamamlanmış, görüşmecinin kendiliğinden konuşma akışını sekteye uğratan soruların nitelikleri değiştirilmiştir.

Katılımcı gözlem, alan araştırmasında araştırmacının görüşmenin gerçekleştiği ortamdaki topluluğa belirli ölçüde dahil olmasını gerektirmektedir. İncelenen alanda araştırmacı herhangi bir rahatsızlık ve güvensizlik olmadan kabul edilmeli ve onlardan biri gibi iletişim kurmalıdır. Görüşmeci görüşme ortamında konuya uzak, pasif bir konumda kalmaz, gözlenenle sosyal bir ilişki içindedir (Mayring,2011:85). Konuya içeriden bakış toplanan verilerin niteliğini artırmakta ve bu verilerin yorumlanmasını kolaylaştırmaktadır. Katılımcı gözlemde araştırmacı konuya olası en yakın noktaya erişebilir ve böylece o yaşam durumunun içsel bakışını ölçebilmektedir, bu görüşme yöntemi de ancak yarı yapılandırılmış soru formları uygun düşmektedir (Mayring,2011:86). Yarı yapılandırılmış bir soru formu ile açık uçlu sorular soran gözlemci, bu sayede kendi düşüncelerini de ekleyebilmeli araştırma konusuna yeni boyutlarla bakabilmelidir (Mayring,2011:86).

Bu araştırma tekniği, dışarıdan gözlemlenmesi güç durumlarda kullanılmaktadır ve katılanların iç görüşlerini bakış açılarını daha iyi tanıma imkânı sunmaktadır (Mayring,2011:88). Çalışmanın konusu gereği kırsal alanda tarihsel dönüşümlerin, tarımsal nüfusu nasıl dönüştürdüğü katılımcı gözlem tekniği ile daha iyi yorumlanabilmektedir. Araştırmada toplumsal gerçekliğin nesnel boyutu göz ardı edilmeden katılımcı gözlem tekniğinden yararlanılmıştır. Ayrıca katılımcı gözlem tekniğinden yararlanılarak incelenen araştırmada köyün Türkiye ve dünya içinde olup bitenlerden nasıl etkilendiğine vurgu yapılmıştır.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE TARTIŞMALAR

Çanakkale ili, Biga ilçesine bağlı Selvi köyü, 93 harbi sırasında yoğun göç dalgaları ile 1893 yılında Bulgaristan'ın Şumnu ili, Sevilay kasabası, Görmekçe (Bormaçka) köyünden göç etmiş bir muhacir köyüdür. Kuruluş sırasında 40 hane olarak gelen köy bugün yaklaşık olarak 200 haneye ulaşmış bulunmaktadır. Selvi köyünün 2016 yılı sonu nüfus kayıtlarına göre nüfus miktarı 253 erkek, 229'u kadın olmak üzere toplam 482'dir. Köyü il merkezine uzaklığı 70km, ilçe merkezine uzaklığı 18km'dir. Köy toplamda 6.750 dekarlık arazisi bulunmakta fakat 3.821dekarlık arazisi tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Bu tarım arazisinin 2101 dekarında sulu tarım, 1720 dekarında kuru tarım yapılmakta 875 dekarlık mera alanı da büyük ve küçük baş hayvanların otlatılmasında kullanılmaktadır. Köy 300 dekarlık alana yerleşmiş olup birbirine yakın evlerden oluşmaktadır. Köy geçiminin bir kısmını buğday, arpa, mısır, çavdar, yulaf, yonca, fiğ, silajlık mısır, kuru fasulye, domates, bakla ve biber gibi ürünler ekerek sağlamaktadır. Köyde 740 adet büyükbaş hayvan, 230 küçükbaş, 710 tavuğu bulunmaktadır. 1960'lı-1970'li yıllar arası tuğlacılık, 1970'li 1980'li yıllar arası tütüncülük yapan köy halkı, 1990'lı yıllardan bu zamana biber üretimi ve hayvancılık ile geçimini sağlamaktadır.

Selvi Köyü halkı tarım ve hayvancılık ile temel geçimini sağlarken mayıs ve eylül ayları arasında dönemlik olarak tuğla fabrikalarında çalışmıştır. Tuğla ocakları köy nüfusu için 1960'lı yıllarda yeterli gelir kaynağı olmuştur. Fakat tuğla üretiminde makineleşme yaygınlaşmaya başlayınca emek yoğun tuğla üretimi, talebi karşılayamaz hale gelmiştir.

Bunun sonucunda gelir kaynağı 1970'lerin başında tütün ekimine aktarılmıştır. 1970'li ve 1980'li yıllar başta tütün olmak üzere köyde tarımsal faaliyetin yoğunluk kazandığı bir dönemdir. Siyasal yaklaşımların etkisiyle bazı dönemlerde tütün destekleme ve fiyat politikaları beklenenin üzerinde seyretmiştir. Diğer tarım ürünlerine göre tütünün destek alması üreticiyi tütün üretmeye teşvik etmiştir. Üreticinin tütün ekimine yoğunlaşması ürün fazlasına sebep olmuş bu defa da tütün stoklanması konusunda sorunlar ortaya çıkmıştır. Çözüm olarak devletin kota uygulamış fakat bu durum üretimin az olmasına, kota uygulanmayan dönemde üretimin fazla olmasına sebep olmuştur. Tütün politikasına genel anlamda bir plansızlık hakimdir (akt. Karabacak, 2017:31).

Devlet desteklerinin azalması, devlet genelinde tütün stok fazlası ve tütünlerin istenen kalitede üretilmemesi sebebiyle köylü 1980'lerin sonunda gelir kaybı yaşamıştır. Üretilen tütünlerin tütün eksperleri tarafından sıklıkla yangına atılması köylüleri tütün üretmekten vazgeçmeye zorlamıştır.

1980'lerin sonunda tütün dışında geçimlik tarım için biber üreten köylü ürettiği biberi demet yaparak Biga, Çanakkale ve İstanbul'daki yerel pazarlarda satmaktadır. Köylüler İstanbul'daki biber satışı sırasında biber üreticileri ve turşu fabrikası sahipleri ile tanışmış, turşuluk biber tohumları elde etmiş ve Bursa Gedelek'teki bir üreticinin talebi üzerine büyük ölçekte biber ekimine başlamışlardır. Selvi köyünün geçimlik üretim dışında ilk büyük ölçekli üretim yaptığı ticari ürün olan biberdir. Biber üretimi köydeki ekonomik ilişkileri dönüştürmüş ve köyde önceki geçimlik ürünlere göre kökten bir değişikliğe sebep olmuştur. İlk defa dışa açılan Selvi köyü civar köylerde ve bölgede biber üreticisi olarak tanınır hale gelmiştir. Köy halkı 1990'lı yıllarda tarım ve hayvancılık için gerekli teçhizat ve ekipmanı bu dönemde tamamlayabilir hale gelmiştir. Çiftçi biber ekmeye başladıktan sonra kredi destekleri ile ilk defa bu dönemde traktör

sahibi olabilmiştir. Yine bu dönemde kendi araçlarını satın alabilmiş, kasabaya daha sık gidebilir, çeşitli tarım fuarlarına daha sık gidebilir hale gelmiştir.

Fakat aynı zamanda köy halkı gerek kendi aralarındaki entrikaların gerek tüccar ve sanayicilerden kaynaklanan entrikaların biber döneminde başladığını sıklıkla belirtmiştir. Devletin tarım politikalarında ve bölgeler özelinde bir üretim planı olmamasından kaynaklanan sorunlar nedeniyle köylü bu dönemde fiyat dalgalanmalarına maruz kalmış, çiftçilerin çoğu pek çok kez iflas etmiş, büyük paralar kaybetmiş ya da şans eseri gelir düzeyini yükseltmiştir. Dolayısıyla köy halkı arasındaki gelir eşitsizlikleri biber ticareti döneminde belirgin hale gelmiştir. Ayrıca biberin ürün özelinde hasat sonrası bekletme ve stoklama imkanının olmaması ekonomik açıdan köylüyü tüccar sermayesinin fiyat belirleme ve kabzımalların haksız kazanç uygulamalarına maruz kalır hale getirmiştir. Küçük orta ölçekli üreticiler geçinme stratejisi olarak imece usulünü biber ekimi ve toplanması sırasında yaygın kullanır hale gelmiştir. Büyük üreticiler ise zaman zaman kayıplar yaşasa da biber ekimi öncesinde tüccarla çeşitli ortaklıklar kurarak ve yevmiyeli işçi çalıştırarak büyük oranda kazancını artırmaya devam etmiştir. Bugün devletin uyguladığı yarım politikaları nedeniyle sürekli katlanarak artan mazot ve girdi fiyatları en çok küçük ve orta ölçekli üretici etkilenmektedir. Genç nesiller bir önceki neslin gelir kayıplarını sıklıkla deneyimlemiştir ve bu nedenle köyde tarımsal faaliyetten gelir elde edemeyeceklerini düşünmektedirler. Dolayısıyla genç nesiller kasabalarda ya da kentlerde ücretli işçiye dönüşme eğilimindedirler.

2000'ler köyün tarımdan çok hayvancılığa yöneldiği bir dönemdir. Biber üretiminin zaman zaman para kazandırması zaman zaman kaybettirmesinden kaynaklanan istikrarsızlıklar nedeniyle köylü sahip olduğu hayvan sayısını artırmaya yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Sütte kooperatifleşebilmiş olmanın

etkisiyle çiftçilerin her ay maaş gibi süt paralarının yatacağından emin olması, tarımdan elde ettikleri istikrarsız gelire göre gittikçe daha tercih edilebilir hale gelmiştir. Fakat yatırımını hayvancılığa yönlendiren köylü bir taraftan da üretim maliyetlerinin ve hemen her gün yem fiyatlarının artmasından şikayetçidir. Üstelik devletin kredi ve destekleme politikalarında büyük üreticiden yana olduğunu sıklıkla dile getirmektedirler. Sadece hayvancılıktan gelir elde edebilmek için hayvan miktarının belirli bir sayının üzerinde olması gerekmektedir. Tarımsal faaliyetler sırasında tüccar ve kabzımalların fiyat belirlemede etkililiği hayvancılıkta da sütü işleyen fabrika sahiplerinin fiyat belirlemede etkililiği köylüyü mağdur etmektedir.

4.1. 1960'LAR DÖNEMİ SELVİ KÖYÜ

4.1.1 Tuğla Ocaklarının Açılışı

1960'lı yıllar 1970'lere kadar diğer yıllardan farklı olarak ülke ekonomisinin ve tarımın dış rekabete karşı korunduğu yıllardır.

Ülke genelinde bu gelişmeler yaşanırken 1960'lı yıllarda Selvi Köyü çiftçisi sulama kanallarına sahip olmadığı için çoğunlukla susuz tarım arazilerinde küçük ölçekli ve susuz tarım ürünlerinin ekimini yapmıştır. Bu tarım ürünleri sırasıyla, arpa, buğday, yulaf, yonca, tahıllar ve soğandır. Tarımsal faaliyet olarak geçimlik üretim ve çok az sayıda hayvancılık yapan köylü o dönem tarım dışı iş kolu olarak tuğla ocaklarında ve taş ocaklarında sezonluk işçi olarak çalışmıştır.

Tuğla ocakları ve taş ocaklarına ek olarak köyde berberlik kahvecilik gibi işler de yapmışlardır. Köylü sıklıkla yakın çevre köy ve kasaba ile alım satım ilişkisi içindedir. Dolayısıyla tüccar sermayesi ile henüz tanışmamıştır.

Selvi köyünün arazi miktarı Muhacir köyü olması sebebiyle devletin Mübadele döneminde verdiği arazi miktarı ile sınırlıdır. Civar köylerle karşılaştırıldığında Selvi köyünde küçük orta ölçekli üretici hakimdir. Köyün arazi miktarlarının sınırlılığı, köylünün alternatif gelir kaynağı aramaya itmiştir. Tuğla ocakları bu nedenle Selvi köyünde kurulmuştur. Bir görüşmeci tarım arazilerinin küçük olmasından şöyle yakınmaktadır:

Tuğla ocakları 1960'larda başladı ve 1980'lere kadar sürdü. Bir tuğla ocağında, çamurcu, kalıpçı, toprakçı, seyyarcı, kalasçı ustadan oluşan 10 kişilik ekip çalışırdı, sadece üç ay boyunca bu iş yapılırdı. Kalan zamanda ise Marmara Adasına deniz motorlarına taş yükleme işi için 80 kişi çalışmaya giderdi, bu köy çok fakir köydü. Muhacir köyleri böyledir. Biz sonradan geldiğimiz için yerli köylere göre arazimiz toprağımız azdır. Mesela Danişment, Hisarlı köyü 1000 yıllık, Pekmezli 900 senelik köydür. Onun en garibanında 200 dönümlük arazi vardır bende 5 dönüm vardır. Toprak demek zenginlik demek sonuçta. (Enver, 85 yaşında)

Düşük gelir sağlayan tarımsal faaliyetlere ek olarak 1960'lı yıllarda Selvi köylüsü tuğlacılıktan iyi gelir elde etmiştir. Civar köylerde sürekli cami okul ve ev inşaatı için tuğla ihtiyacı Selvi köyünden karşılanmıştır. Köylülerin ürettikleri tuğlalar Çanakkale ve Gelibolu'ya kadar yayılmıştır. İki görüşmeci tuğla üretiminden ve nerelere pazarladıklarından şu şekilde bahsetmektedir:

Ortalama 13 kişinin çalıştığı en az 5- 6 tuğla ocağı vardı burada. Toplamda 60-70 kişi ekmek yiyordu ocaklardan. Her ocak günlük en az 12 bin tuğla keserdi. Civar köylerin ve ilçenin ihtiyaçları için müteahhitler inşaatçılar satın alıyordu ürettiğimiz tuğlayı (Adem,58).

1973'te beş altı tuğla ocağından birini biz açtık. 60-70 kişi ocaklarda çalışırdı. Köyde hem ocaklarda çalışıyor hem işçilik yapıyor hem de geçimlik tarım yapıyorlardı. Marmara Adasına istanbul'a giden gemilere taş çekmeye giderlerdi. Biz yazın ocak çalıştırıyorduk, ürettiğimiz tuğlaları civardaki manav köylere satıyorduk. Manav köyler hep tuğladan ev yapardı, zenginlerdi. Ama Muhacir köyleri fakir ve sonradan gelme olduğu için kerpiçten yaparlardı evlerini. Zor koşullar nedeniyle hep sezonluk iş de yapılırdı. Misal biz kışın kahvecilik yapıyorduk (Osman, 45).

Köylü bir yandan tarımsal faaliyetlerle uğraşırken bir yandan ocaklarda sezonluk işçilik yapmış herhangi bir gelir kaybına uğramadan ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilir durumdadır. 1960'lı – 1970'li yıllarda ülke genelinde uygulanan ekonomik politikalar, enflasyonun düşük olması, tarım politikalarında üreticinin dış rekabete karşı korunmuş olması üreticiye de olumlu yansımış, köylü ihtiyaçlarını karşılayabilir ve para biriktirebilir hale gelmiştir. Bir görüşmeci tuğlacılıktan elde ettikleri kazancı ve bu kazancın gündelik hayatlarına yansımalarını şöyle anlatmaktadır:

Tuğla ocakları süper dönemdi. Çok iyi gelir sağlıyorduk. Okul, camii, ev inşaatında bizim ürettiğimiz tuğlalar kullanıldı. 7 tane tuğla ocağı vardı bu köyde her birinde 10 kişi çalışırdı. Yevmiye usulü

çalışıyorduk. Sadece tarım hayvancılık ile geçinemiyorduk, iki üç ay çalışıp tuğlacılık yapmaya devam ediyorduk, geçimimizi sağlamaya çalışıyorduk. O zamanki paranın değeri çok başkaydı. Bugünün parasıyla ocaklardan 1.300 lira civarı kazanırdık harca harca bitiremezdik. Para biriktirirdik. Üst baş alırdık. Dışarıda lokantada balık yemeye bile gidebilirdik. Şimdi gitmeye kalk bakalım gidebilir misin? Üstüne başına bir şey al bakalım alabilir misin? Geçinebilir misin? (Enver, 85 yaşında).

O zamanlar her şeyi elimizle ürettiyorduk, toprağı elimizle işliyorduk, alım gücümüz iyiydi, birikim yapabilir, gündelik ihtiyaçlarımızı karşılayabilirdik. Misal veriyorum daha büyük ölçekli üretim yapmak istesem traktör lazım. Fakat traktör almak ne mümkün, ateş pahasıydı, kimsenin gücü yetmezdi o zaman traktör almaya. Civardaki manav köylerde bir ya da iki tane vardı traktör. Güç bela ödünç alırdık onu. (Osman 45).

Görüşmecinin de belirttiğı gibi köylünün alım gücünün en yüksek olduğu dönem köyde tuğla ocaklarının aktif olarak üretimde olduğu dönemdir. Geçimlik üretim yapan küçük meta üreticisi o zaman alım güçlerinin iyi olduğundan bahsetmiştir. Fakat bu alım gücü tarım ya da hayvancılık faaliyetlerini daha iyi seviyeye taşıyacak alet ve ekipmanı almak için yeterli değildir. Hatta alabilmek mümkün değildir. Dolayısıyla tuğla ocakları dönemi Selvi köyü daha çok kendine yeten ve yerel pazarlara yönelik bir üretim faaliyeti içindedir.

Tuğla ocakları döneminde hemen hemen herkes dışarıdan bir şey satın almadan kendi yiyeceğini üretmektedir. Köylü ekmeğini, yoğurdunu, ayranını,

salçasını, turşusunu kendi yapmaktadır. Kentin tüketim alışkanlıkları köylerde henüz belirgin hale gelmemiştir. Bir görüşmeci tuğla ocakları döneminde köyde üretim faaliyetlerinin daha yoğun olduğundan şu şekilde bahsetmiştir:

Pazardan satın aldığın ekmek bile yok tabi o yıllarda, pazardan satın aldığın ekmekle on kişinin yaşadığı evi doyurmak mümkün mü doyuramazsın. Batarsın. Biz de o dönemde her şeyimizi kendimiz yapardık. Yaptığımız ekmeğin bir dilimi doyururdu bizi şimdi on dilim yesem yine doymuyorum ben. Sadece ekmek değil salçasından turşusuna tükettiğimiz her şeyi kendimiz üretirdik. Satın alacak yer de yoktu o zamanlar. Şimdi satın alacak yer de var çeşit de çok. herkes köyün bakkalından yoğurt, ayran, peynir, ekmek, salça, tavuk satın alıyor. Yeme-içme kültürü tamamen değişti. O nedenle kimse para yetiştiremiyor. (Zülfiye, 59)

1970'lerde tarımda makineleşme modernizasyon gelişmiş üretim teknolojileri çeşitlenmiş, fabrika sayıları hızla artmıştır. Tuğla fabrikalarının kurulmasıyla daha çok sayıda ucuz tuğla üretilmiştir. Tuğlalar emek yoğun bir şekilde üretildiğinden fabrikasyon tipi tuğlaların hızına yetişememiştir. Tuğla ocaklarında arz edilen miktar üretilmemeye başlamış zamanla ocaklar yerini fabrikasyon tuğlalara bırakmıştır. Tuğla ocakları nasıl sonlandı sorusunu görüşmeciler şu şekilde yanıtlamıştır:

Yığma tuğla çıkınca bizim tuğla ocakları kapandı. 5cm' e 15cm üretirken, 15cm'e 30'cm yığma tuğla üretildi. Biz bir günde bir duvar örebilirken, adam yığma tuğla ile bir günde binayı örmeye başladı (Osman, 45).

1980'lerin başında sanayi üretimi tuğlalar çıktıktan sonra tuğla ocakları onların üretim miktarına ve maliyetine yetişemedi ve kapandı. Böylece oradan kazandığımız para da bitmiş oldu (Enver,85).

Yerli yığma tuğlayı fabrikasyon tuğla üretimi bitirdi. Yani her şeyin fabrikasyonu bizi bitirdi. Tohumun bile (Adem, 58).

Fabrikasyon tuğlalar çıkınca, bizim ocaklarda üretilenler talep edilmemeye başladı. Tabi bizim ocaklarda makineleşme olmadı, işgücü ile üretime devam ettik. Fabrikasyon tuğlanın hızına yetişemedik (Mehmet, 67).

Üretimde makineleşme iş gücüne olan ihtiyacı azaltmıştır. Köylülerin tarım ve hayvancılığa ek olarak tuğlacılıktan elde ettikleri gelir bitmiştir. Bu durum köylüyü alternatif gelir arayışına ve daha çok gelir getirecek tarımsal ürün ekimine yönlendirmiştir. Bu tarımsal ürün de tütündür.

4.1.2. Tütün Ekiminin Başlaması

Tütünün ulusal ve uluslararası pazarda talep edilen bir ürün olması, tütün yetiştiriciliğinin ülke geneline yayılmasını sağlamıştır. Tütün devlet destekleme politikası kapsamında ürün olması nedeniyle de İç Anadolu Bölgesi hariç tüm bölgelere sıçramış ve Marmara bölgesinde de ekilmeye başlamıştır.

Fakat zamanla devletin uyguladığı plansız tütün politikaları pek çok sorunun yaşanmasına sebep olmuş 1990'lı yıllara gelindiğinde tütün üretiminde dikkat çekici bir gerileme yaşanmıştır. Bu dikkat çekici gerilemenin temel

sebeplerinden biri sözleşmeli üretim sistemi ile Türk tütününü artık uluslararası pazarlarda eskisi kadar talep edilmemeye başlamıştır (Şahin, Taşlıgil, 2013 :87) Sözleşmeli üretim sistemiyle uluslararası şirketlerin hakimiyetine giren tütün üreticiliği piyasa ekonomisinde diğer nitelikli tütünlerle rekabet edemez hale gelmiştir. Özellikle 2002’de çıkarılan tütün yasası ve ardından 2009 yılında Tekel’in özelleşmesiyle tütün üretimi uluslararası sigara tekellerinin hakimiyeti altına girmiştir. Bu durum ekilen tütün arazilerini ciddi ölçüde daraltmış, tütün ihracat oranlarını azaltmıştır. Çok uluslu şirketler karşısında tütün üreticisi desteksiz ve güvencesiz kalmıştır. Türkiye ürettiğinden daha fazla tütün ithal eder hale gelmiştir.

Sözleşmeli üretime geçmenin yanı sıra bir başka etken de üretim planının olmayışıdır. Üretim planı olmaksızın üretilen tütün depolarda stoklanamamıştır. Bir kısmı değerinin ve maliyetinin çok altında satılırken bir kısmı yakılarak imha edilmiştir. Selvi köyündeki tütün üreticileri en çok eksperlere ürettikleri tütünleri beğendirememekten şikâyet etmektedir. Ayrıca üreticiler eksperlerin bazı üreticilerle önceden anlaşığından, rüşvet aldığından ve kayırmacılık yaptığından bahsetmektedir. Tütün ekimi sırasında köylü en çok eksperlerle sorun yaşadığını anlatmıştır. Görüşmeciler ürettikleri ürünlerin eksperler tarafından imha edildiğini şu şekilde anlatmıştır:

Ben de bir dönem uzun süre tütün ekdim. En büyük sorun, mahsulün iyi olup olmadığını denetleyen eksperleri vardı, o ürettiğimiz tütünün kalitesini denetlerdi. Tütünü beğenmediyse senin malın iyi değil der ve bütün tütününü yakardı. Emeklerimiz çoğunlukla boşa gitti. Ziraatçılar gelir tütünün köklerini inceler, kökte kaç yaprak var, bir kökten kaç gram çıkar, bu bitkiden kaç kilo tütün çıkar onları hesap eder, not alırlardı. Hasat sonunda da sen hedeflenen üretime

ulaşamamışsan seni cezalandırırdı. Tütün eksperini iyisine para veriyor gerisini ateşe atıyordu. Hedeflenen kiloyu da diğer ekim yapan köylülerden dayanışma içinde mecburen tamamlıyorduk. Ekspeler bazen kayırmacılık yapıyordu, rüşvet aldığı için ürünü alıyor bizimkileri ateşe atıyordu. Biz de para kazanamadıkça yavaş yavaş tütün ekmeyi bıraktık (Enver, 85).

Ekspere tütünü beğenmediğinde tütün yangına giderdi. Tütünün küflenmiş der yaktırırlardı. Devletin haberi belki vardı belki yoktu bilmiyorum. Fakat devlet araya eksper koymasaydı iyiydi. Ekspeler de yıldırma politikası uyguluyordu o nedenle babam bıraktı tütün ekmeyi (Osman,45).

Köylü ne kadarını satacağını bilmediği tütüne tüm sermayesini yatırmış, yatırım yapmış emek harcamıştır fakat ürettikleri tütünler küflenmiş olduğu gerekçesi ile bir gecede imha edilmiştir. Görüşmecinin devletin tütün üreticisini yalnız bıraktığından şu şekilde yakınmaktadır:

Hiç unutmuyorum Berber Osman, Araba Konağında ev yapacaktı kendine, çok büyük miktarda tütün ekimi yapmıştı. Tütün eksperini hiçbirini almadı. Küflenmiş tütünlerin dedi ve hepsini yangına gönderdi. Adam o gün tüm emeği gittiği için kahrından ölmüştü. Adam her şeyini sadece tütüne yatırmıştı. Devlet de sahip çıkmadı bu tütün işine. (Bedri, 66)

Eksperlerin yıldırıcı politikalarının, devletin tütün üreticisini desteklemeyişinin yanı sıra tütün diğer tarım ürünlerine göre çok fazla emek istemektedir. Tütün hasat edildikten pazarlamaya hazır bir ürün değildir. Tütün desteleme ve kurutma işlemi köylülerin deyimiyile zahmetli bir iştir. Bir görüşmeci tütün işçiliğinin zahmetli ve incelikli bir iş olduğunu şu şekilde betimlemiştir:

Tütün kırmaya giderdik sabah beşte. Herkes tarlada olurdu. Tütün aile ziraatıdır, ekim dikim sonrası, kız çocukları tütünleri kırıp ipe dizerdi, elpeze yapardı, asar kışın kuruturduk, bir odanın hepsine tütünleri asardık, biz çocukken astığımız tütünlerin altında yatarдық. Tütün çok zahmetli ve ince iş olduğu için kız çocukları daha iyi yapardı. Bütün yaz uğraşırdık uğraşırdık. Sonra hepsini toplayıp tütün eksperine teslim ederdik (Eşref,54).

Devletin plansız tütün politikaları, köylünün eksperlerin yıldırıcı politikalarına maruz kalması ve tütün hasat sonrası emek yoğun bir ürün olması sebebiyle, köydeki tütün ekim arazilerinde daralma olmuştur. Tütün ekimi dönemindeki tıkanıklığı ve alternatif ürün arayışlarını bir görüşmeci şu şekilde betimlemiştir:

Tütün ekmeye başlamadan köyde önce soğan ekerdik, çok soğan ekebilen ancak 5-10 kişi dışarıya satıyordu. Çok küçük üreticiydik yani. Geri kalanı geçimlik ekiyordu hep. Soğancılık bitince köyde tütüncülük başladı. Tütüncülük bitince de bibercilik geldi. 1985'ten 1997'ya kadar her yıl 15-20 dönüm şeker pancarı da ekildi bu köyde. Yani kızım ayakta durabilmek için ne üretebilirsek ürettik. 1990'da

devlet Kozçeşme 'ye baraj yaptı da ve o barajın suyundan biz ve bütün çevre köyler yararlandı. Su kanalı gelmeden önce köyde çay kenarındaki tarım arazilerini kullanırdık. Üretimimiz sınırlıydı. Her şey bir yere kadar köyde. Üretim bir şekilde tıkanıyor. O zamanlar bütün köy tütün ekerek geçim sağlıyordu. O da bitti. Sonra piyasayı zamanla kırdılar biz de ekmekten vazgeçmiştik. 78 'li 79 'lu yıllarda son buldu (Mehmet,65).

Köylü dönem dönem üretim süreçlerinde tıkanıklıklar yaşamış, farklı gelir kaynakları ve farklı tarım ürünleri arayışına yönelmiştir. Köylü boşa giden emekleri nedeniyle tütün üretmekten vazgeçmiş, alternatif tarım ürünü olarak biber ekmeğe başlamıştır. Biber üretimi geçimlik üretimle başlamış ardından köylülerin tesadüfen biberi kökten kopartmadan üç hasat alabileceğini öğrenmesi ile Selvi köyü biber üretimi ile gündeme gelir olmuştur.

4.2. 1980'LER ve SONRASI DÖNEM SELVİ KÖYÜ

4.2.1 Tarımda Yeniden Yapılanma ve Piyasa Ekonomisine

Eklemlenme

4.2.1.1. Biber Tarımının Başlangıcı

Biber ticareti, ekim, dikim, çapa, toplama ve ürünü pazarlama aşamalarından oluşmaktadır. Selvi köyünün geçimlik üretimden, kapitalist ilişkilerin egemen olduğu pazar ekonomisine geçişi biber ürünü ile olmuştur.

Küçük üreticiler biber ekimini en fazla 2- 3 dönümle sınırlandırıp imece usulü ile hasadı yapmaktadır ve bu yöntemle arazilerinde ücretli işçi çalıştırmaya gerek kalmamaktadır. Büyük araziye ekim yapan üreticiler ise biber üretimi zamanında, pazarlama süreci dışındaki tüm süreçlerde köyde tarım işçisi çalıştırmaktadır. Başlangıçta biber ekimi sadece İstanbul ve civardaki pazarlar için üretilmiştir. Bir görüşmeci biber tarımının önce yerel pazarla satıldığını şu şekilde anlatmaktadır:

Biber ekmeye 80'li yıllarda falan başladık. Önce piyasa için ürettik, biberi kökünden söküp pazara götürüyorduk. İstanbul'dan geliyorlardı biber almak için ya da biz buradan götürüyorduk. Sonra da biber turşuya gitmeye başladığında ticari bir ürün olmaya başladı (Seyfettin, 57).

Biberin eskiden biz turşu olacağını bilmiyorduk, o nedenle biber demet demet pazarda satılırdı. Eskiden 10 dönüm üretirsen kimseye satamazdın. Turşuculuk gibi tüketim yoktu azdı. Bir bağ aldığında bir kış yetiyordu fakat turşu çok daha hızlı tüketilmeye başladı. O nedenle bir süre sonra köyün biber üretimine geçmesiyle kazancı arttı, 50-60 dönüm eken bile vardı (Enver, 85).

İlk köyde biber ekimi başladığında 1-2 dönümden fazla eken yoktu. 1985'li yıllarda biber yarım dönüm ekilir bağ yapılırdı. Bağı 1-2 liraya pazarlarda satılırdı. O dönemde fazla tüketim de üretimde olmuyordu (Sadettin, 48).

4.2.1.1.1 Selvi Köyü İçin İlk Ticari Ürün : Biber

Biberin ticari bir ürün niteliği kazanması bir köylünün İstanbul'da pazarda karşılaştığı bir turşucundan tesadüfen biberi kökünden sökmeden birkaç defa hasat alabileceğini öğrenmesi ile gerçekleşmiştir. Görüşmeciler köy için çok önemli bir dönüm noktası olan bu hikâyeyi şöyle tasvir etmektedir:

Bu elle toplamanın da öyle bir hikayesi var ki. Ben her hafta buradan İstanbul'a pazarlara götürürken bir turşucuyla tanıştık. Bakırköy'de, durduk biber satıyoruz, oradan zabıtalara koşturuyor falan zaten bir pazarcıya veriyor. Bir turşucu çıktı ya bunları böyle tek tek koparacağınıza dedi sulayın gübre atın, git işine öyle şey olur mu dedik. Neyse adama verdim ben orada ayıklattırdı turşu yaptı. Diğer sene Hüseyin öğretmenle birlikte köyümüze geldi. Bizim tarla da yanındaydı, biz söküyor tarladan, sayıyoruz, 50 bağ bağıyoruz koyuyoruz oraya onlar gölgede bütün gün ayıklıyorlar şimdi, kırıyorlar biberleri öyle götürüyorlar Bursa'ya. O zaman Bursa'da yer vardı, ya bunları böyle yapın diyen, biz olmaz diyoruz. Şimdi herkes geliyor görüyor bu kopar mı ya boşa çıkar mı diye. Ya yapmayın bunları bozmayın diyor, biz söküyor, gübre atın sulayın gene gelecek diyor. O bile köyde bilinmiyordu yani. Bilinmiyordu, tesadüfen denk geldi. Yani benim o adamla oradan tanışmam, aynı öyle turşuculara yansıdı, gördüler bunu çıktı iş. Ondan sonra başladık biz bir daha kırmaya üzerinden. 3 defa hasat yapıyoruz şimdi. Tek seferde söküyorduk o zaman. Bunu bile söyleyen anlatan kimse yoktu yani. Evet bir dönem aslında biberin ticari ürün haline gelmesi o köklemenin bırakılmasıyla oldu (Seyfettin, 57)

Görüşmecinin de aktardığı gibi üretici üretim yaptığı üründen daha fazla nasıl gelir elde edebileceğinin bilgisine sahip bile değildir. Bu bilgiyi turşuculuk yapan birinden öğrenmişlerdir. Bu durum üreticinin tarımsal faaliyetlerini

sürdürürken, tarım ürünlerini ve tarımsal gelirlerini daha iyi noktalara nasıl taşıyabileceği bilmediği ortadadır. Üretici ürettiği ürünün niteliği hakkında bile bilgilendirilmemiştir ve yalnızdır.

Küçük bir arazi miktarı ile üretime başlayan köylü, biber talebinin artması ile daha büyük çaplı üretim yapmaya başlamıştır. Köyün alım gücü nitelikli bir şekilde atmıştır. Hemen hemen her üretici kazandığı parayla tarımsal faaliyetlerde kendi ihtiyacı olan makine ve ekipmanı alabilir hale gelmiştir. Hemen her evde traktör görülmeye başlamıştır. Köylü daha fazla kazanmak için ektiği arazi miktarını artırmıştır ve gündelik işçi çalıştırmaya başlamıştır. Civar köylerden biber toplamaya gelen günlük işçiler kendi köylerinde de biber üretimi yapmaya başlamıştır. Görüşmeci biber ekiminin çoğalmasını şu şekilde açıklamaktadır:

Bursa Gedelek'ten turşucu bir vatandaş geldi. O hem kabzımallık yapıyordu hem de Bakırköy'de turşu dükkânı vardı. Önceden 10 ton biber işliyorsan bu köyde üretilen biberleri satın alarak 50 ton biber işlemeye başladı. Dolayısıyla 1992 ile 1993 yılları arasında büyük çaplı biber ekimi başlamıştır. Gündelik işçi çalışmaya geldiğinde para kazandığımızı gördükten sonra ilk defa burada ekimi ve satışını gördüğü biber tohumlarından bir avuç istedi ve böylece ticari olarak biber ekimi civar köylere de sıçramış oldu (Sadettin,48).

Biber üretiminin civar köylere sıçramış olması ve biberin talep edilenden fazla üretilmesi bir yandan tüccarın üreticiyi kendi istediği gibi seçebilmesine ve aynı zamanda üretim fazlası nedeniyle fiyat dalgalanmalarına sebep olmuştur. Görüşmeci fiyat dalgalanmalarını şu şekilde aktarmaktadır:

Bir ara çok iyi dönemdi. Hani o da çok fazla iyi gitmedi işte, 3-5 sene iyi gitti ondan sonra, tabii biraz da piyasaya da yayıldı bizden sonra. Eskiden tek bizdik burada. İlk çıkışı burasıydı. Ama şimdi artık civar köylere ve bütün Türkiye geneline de yayıldı. Biber ekimimi sürecinde çiftçinin eli kolu bağlı. Çiftçinin fiyatı belirleyememesinde çok faktör var (Adem, 58)

Biber dalgalanan bir ürün. Kumar gibidir bazı dönemler batacak olur bazı dönemler iyi durumda olursun. Bir dönem çok iyi para yaptı ondan sonra başladı düşmeye. Şu an hep düşük. Hani maliyetler çok yüksek olduğu için düşük. Girdiler farklı çok çeşitli ve maliyetli. Kooperatifleşme yapamadık o olmadı, olsa belki daha iyi olurdu ama (Vedat, 58).

4.2.1.2 Biber Tarımında Gelir Kaybı

4.2.1.2.1. Tüccar Sermayesinin Yaygınlaşması

Selvi köyü biber ekimi ile birlikte serbest ekonomik pazara açılmıştır. Biber hasadı sonrasında biberin piyasaya pazarlanabilmesi kabzımallar ve tüccar aracılığı ile yapılmaktadır. Üretici biber satışı artık için tamamen tüccar sermayesine bağımlıdır. Kırsal toplumlarda emek sermaye çelişkisi, üretici ve tüccar arasında yaşanmaktadır (Aysu, 2015: 275) Görüşmeciler üreticinin tüccar sermayesine bağımlılığından şu şekilde yakınmaktadır:

Tarımla uğraşmak borsa gibi bir şey. Hele biber piyasası kıt olduğu zaman az ekim olur o zaman bir ihtimalle kazanırsın. Fakat hastalık gibi bir şey

olursa ya da biber ekimi bolsa tüccar kendiliğinden fiyat artabilir ve seni mağdur eder. Çünkü biberi tarlada tutamıyorsun onu topladığında da tutamıyorsun, elin mahkûm vereceksin tüccara. Tüccar sözleşmede yapıyor şu kadar mal alacağım diyor ama sözleşmelerin hepsi tek taraflı oluyor. Fabrikaya gidip de tüccarla başa çıkamıyorsun. Biber bollaşır ya vadeyi uzatıyor ya da karşılıksız çeklerle bizi kandırıyor. (Adem,58).

Bizim üretimde emeğimizin karşılığını alabilme garantimiz yok ki, bizim aile ziraatı olunca bizim bir işletme bir şeyimiz yok, vergiye tabi değiliz ya o yüzden ben sattığım şeye bir fatura kesemiyorum, fatura kesmeyince de bana geri dönüşü olmuyor ama tüccarın iş yeri var. Fatura kesiyor sana gübre getiriyor, ilaç getiriyor ama senden alacağını alabiliyor o faturayla. Ama senin ona satarken faturalandıracağın bir şeyin yok (Eşref,54)

Az gelişmiş tarım yapısının ana görüntüsü, toprak sahibi ve kiracılardan oluşan yaygın ve kalabalık bir üreticiler kitlesinin tefeci tüccar ve büyük toprak sahibi üçlüsünden oluşan bir egemen güçler bloğu ile karşı karşıya gelmesi biçimini alır (Boratav,2004:160). En az 20 dönümün üzerinde eken 500 yevmiyeli işçi çalıştıran üretici tüccarla yakın ilişki ve iletişim halindedir. Tüccar ise zamanla kayırmacılık yaptığı iki üç büyük üreticiden biber almıştır. Görüşmecilerden biri tüccarın kayırmacılık yaptığını şu şekilde aktarmıştır:

Yani herkese güvenmiyor adam da 3-5 kişi bir adamı var, onun dışında almıyor (Vedat,58).

Tüccar istediğinden alıyor, istediğinden almıyor. Şimdi bana diyor ki, biber fotoğrafları artık telefon var, akıllı telefonlar, patron arıyor Bursa'dan, Biberlerin fotoğraflarını çek bakayım bana diyor, çekiyorum yolluyorum hemen iki gün sonra biberi topla bana diyor. Hemen topluyoruz. Ne kadar biber topladım

10 ton, kaç para biber, 40.000 lira, bankadan al paranı, elden yok. Biz böyle çalışıyoruz. Bu patron öyle (Osman,45).

Tüccar büyük çaplı üretim yapan iki üç çiftçi ile çalışmaktadır, karşılıklı güven ilişkisi ile araya komisyoncu koymadan biber teslimi ve para aktarımı yapılmaktadır. Bu durum köyde haneler arası gelir eşitsizliğine neden olmaktadır. Ayrıca küçük orta ölçekli üreticinin tarımsal gelir kaybının düşmesine ve tarımsal gelir elde edememesine sebep olan başka bir faktördür. Bir görüşmeci pazarlama kanallarının eksikliğinden dolayı tüccarın fiyat ve miktar belirlemedeki etkililiğini şu şekilde açıklamıştır:

Bana patron telefon açıyor ne kadar biber ekimi olduğunu öğrenmek için. 50 dönüm bizim köyde var 50 dönüm de diğer köylerde var. Bu da tam 400 ton eder. Ha bana bu 400 ton yeter diyor. Tamam bu kadar diyor. Bu adam gibi birkaç adam var eğer onların talep ettiklerinden fazla biber ektiysek biber fiyatımız düşüyor (Osman, 45).

Ama bizim adımıza müstahsil kesiliyor. Bizim adımıza vergi veriyor adam mal aldığında. Çünkü buradan mal çıkmadan önce şoför, çıkış izni belgesi alıyor. Ben Selvi köyünden 6 ton biber sardım. Bir yerden bir numara alıyor devletten neredense. Ondan sonra o çıkışta Bursa'ya fabrikaya gidiyor. Benim adıma faturalar var burada her yıl geliyor ne kadar biber döktüysem, müstahsil kesiyor benim adıma. Bizim adımıza kestiği müstahsil ile fatura kesip banka hesaplarına yatırıyor. Dolandıran da çok, dolandırıcı da çok aslında ama bu patron böyle çalışıyor, böyle ödiyor. Eski sistemde çekle çalışıldı, paralarını alamadılar Dedim ya size alamayan da çok oldu benim de param gitti eski patronlardan (Cahit,37).

Görüşmecilerin aktardıklarından da anlaşılacağı gibi birkaç tüccar ve birkaç büyük üretici biber üretiminde ittifak halindedir. Tüccar köydeki büyük üretici ile önceden anlaşarak, biber üretmesini istediği üreticiye avans vermekte, istediği biber miktarını söylemekte ve çeşitli ortaklıklar yapmaktadır. Tüccar doğrudan üretimi kontrol edendir tüccarın köydeki diğer yansıması da büyük üreticidir. Bu ittifak biber fiyatlarını belirlemede oldukça etkindir. Tamamen plansız bir şekilde ekim yapan küçük üretici ise biberlerin maliyetinin altına satılması gibi riskleri göze alarak üretim yapmaya devam etmektedir.

Küçük meta üreticisi ise destekleme mekanizmalarının yoksunluğundan ve çeşitli pazarlama yolları eksikliğinden tüccarın ve kabzımalların keyfiyeti altında üretim yapmaktadır. Bu nedenle üreticiler büyük paralar kaybetmişlerdir. Tüccar sermayesine bağımlı olduklarını ve bu nedenle büyük paralar kaybettiklerini şu şekilde betimlemişlerdir:

Ben biber ektiğim zaman biz 4 arkadaşık. Bursa Gedelek'te Hamza diye biri vardı. Hamza'nın, turşu fabrikası vardı, ona çalıştık. 10 yıl boyunca ürettik, ona verdik. O turşu yaptı sattı. O bize gıdım gıdım paraları verdi en sonunda o da iflas etti. Yani, tam hani o iflas edeceği sene bırakmıştım ondan sonra öbür arkadaşlara da bırakın dedim bırakmadı onlar, onları da batırdı. Seyfettin'in 4 daire parası gitti o zaman. En alt tabakayız biz mesela, devlet yeterince yanımızda yok (Eşref,54).

İşçi parasını da biber parasını da fiyatını da tüccar ya da devlet belirler. Zaten hükümet de tüccardan yana Biz belirleyemiyoruz hiç biber fiyatlarını ve paramızı ne zaman alacağımızı üreten biziz, köle biziz (Seyfettin,57).

Tüccar ve kabzımallara aracılığıyla küçük meta üreticisinden fiyat makaslanmakta, sanayi sermayesine kaynak aktarılmaktadır ve küresel ticaret ilişkileri içinde köylünün artı değeri dolaşıma girmektedir. Üreticilerin artı değerine bu yolla el konmakta, üreticiler kabzımallar ya da tüccarlar tarafından sömürü ilişkilerine maruz kalmaktadırlar. Tüccar sermayesi üreticiyi sömürmek için satın aldığı ürünleri faturalandırmamaktadır. Böylece üreticinin üretimini kayıt dışı bir şekilde el koyabilmektedir. Görüşmeciler biber ticaretinde tüccar tarafından mağdur edildiklerini şu şekilde anlatmaktadır:

Geçen sene biberin kilosunu 5 'e satmıştık şimdi 3'e düştü. İşini bilen çoğu kişi kıştan fabrika sahibi ile anlaşılıyorlar, avansla çalışıyorlar. Fabrikalar girdiler ve çıktılar resmileşeceği için kooperatifleşmeyi istemiyor. Sömüremeyecek bizi ondan kayıt altına almaya ve faturalandırmaya pek yanaşmıyor (Mehmet,65).

Biber çıkana kadar fiyatı olmayan bir ürün. Çok ektiysen ve biber fiyatı düştüyse batıyorsun. Mesela biber fiyatını devlet ofisi belirlese, malımızı tartsa, ziraat bankasından biz paramızı alsak, vermeyin tüccara dese biz ona satsak, tüccar fiyat belirleyince biz zarar ediyoruz ya da az kazanıyoruz. Tüccar 10 gün sonra alırsın paranı diyor bir bakıyorsun adam on gün içinde batmış senin paran da gitmiş (Vedat,48).

Gedelek'ten gelen kabzımalın dışında başka bir iki kabzımal daha bizim kendi halkımızdan vardı. Biberi topladı, ürünü götürdü teslim etti, fabrikadan parayı da aldı. Fakat biber ekenlere parayı alamadım dedi ve bizim paralarımızı yedi. Bizim kendi halkımız bizi dolandırdı.

Aysu (2015)'e göre tüccar sermayesi karşısında üreticiler iyi örgütlü değildir. Fakat tüccarlar küçük meta üreticilerinden sayıca az olmalarına

rağmen daha iyi örgütlenmektedirler. Tüccarlar örgütleri aracılığıyla hükümetler üzerinde daha fazla hegemonya kurabilmektedirler. Çıkarlarını her koşulda koruyabilmektedirler. Küçük ve orta ölçekli üreticilere göre daha örgütlü olan tüccarlara, çiftçiler ürünlerini satarken ve tarımsal üretim girdileri ve araçlarını tüccar ve sanayiciden satın alırken fiyat ve kalite konusunda aldatılmaktadırlar.

Biber üretmeye 2-3 dönüm başlayan üretici biberin ticari ürün haline gelmesiyle 50 dönüme kadar genişlemiştir. Fakat bu sırada hem tüccar sermayesinin sömürü ilişkilerine maruz kalmış hem de üretim planı maliyet hesaplaması olmaması sebebiyle biberlerini toplatacak iş gücü bulamamıştır. Biber turşuya gireceği için bir hafta on gün içinde kızarmadan toplanması gereken hassas bir üründür. Dolayısıyla büyük çaplı üretim yapan görüşmeciler çok fazla biber ekimi olduğu dönemde ürettiği biberi toplatacak iş gücü bulamadığını şu şekilde aktarmaktadır:

Ya o şimdi toplatamama sebebi, şimdi aynı anda bu köyde çok ekim olduğu için günlük burada 2.000 işçi geldi gene de yetmedi yani. 10 günde biberin kalkması gerekiyor. Toplamayınca olgunlaşıyor. Türlü entrikalar dönüyor. Ben tüccardan bir önceki günün parasını alamadığım için toplama yapan işçinin parasını veremiyorum. Diğer gün de bana işçi gelmiyor. Bir de bakıyorum ki parasını alabilen çiftçi işçiye daha fazla yevmiye vermiş. Türlü türlü entrika dönüyor tüccar çiftçi işçi arasında. Veya bir haftalık ürünün parasını alamayınca önümüzdeki hafta çalıştıracak işçiye para bulamadın, işçi de sana gelmedi biberler üzerinde kaldı. Battın (Eşref,54).

O yıl 50 dönüm yer vardı. Topladık ettik, haftalık işçiye para veriyoruz değil mi? Her hafta her hafta geliyor, bir hafta sekte vermeye başladı bu iş. İşi bir takip ettim ki iş batağa gidiyor. Hemen durdurdum toplamayı

biberi, ufak yoldan zararla işi kapattık. 100.000 lirayı da benim yediler gittiler. Toplatmaya devam ettirseydim o zaman işçi ücretinden çok zarar edecektim (Seyfettin, 57).

Çiftçiler üreticiler arasında da rekabetin biber toplatma zamanında daha da yoğunlaştığından bahsetmektedir. Büyük çaplı üretim yapıldığı zamanlar gündelik işçi bulmakta zorlanmıştır ve gündelik işçiyi kendi arazisine çekebilmek için piyasanın belirlediği fiyattan daha fazla fiyat vermeleri sebebiyle pek çok üretici mağdur olmuş, biberlerini hasat ettirememiştir. Tarım işçilerinin büyük bir oranını daha ucuz iş gücü olması sebebiyle, Suriyeli mülteciler oluşturmaktadır. Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'dan gelen mevsimlik işçiler ile birlikte yakın ilçe ve köylerinden de sayıları 500'ü bulan tarım işçileri mayıs başından ekim sonuna kadar biber ticareti için çalışmaktadır. Gezici ve geçici tarım işçileri, çapalama, yabancı ot ayıklama biber toplama gibi işler yaparak en zor koşullarda Türkiye içinde seyahat etmeye ve çalışmaya devam etmektedirler (Günaydın, 2009: 265). "En alttakiler" tanımlamasına uygun biçimde, sosyal güvensiz ve düşük gündelikli koşullar bile gezici ve geçici tarım işçilerinin kendi aralarında giderek şiddetlenen bir rekabet doğurmaktadır (Günaydın, 2009: 266).

Ekim yapan çiftçi 1 dönüm için 25 tarım işçisi, 10 dönüm için 250 tarım işçisi çalıştırılmaktadır. Emek bolluğu koşullarında kalabalık ve örgütsüz üretici kitlesi; kredi, toprak ve ürün piyasalarına çoğu kez salt varlığını sürdürebilmek için girer. Egemen güçler bloğu ise hem egemen hem güçlü hem de çoğu kez blok halindedir (Boratav,2004:160). Tarım işçilerinin sıkıntılarında, kabzımal ve tüccarların sömürü ilişkilerinden, üretim maliyetlerinin fazlalığından yakınan köylü biber üretiminde küçülmüş ya da tamamen biber üretimini bırakır hale gelmiştir. Biber üretiminde sıklıkla zarar etmeye başlayan görüşmeci yaşadığı durumu şöyle açıklamıştır:

Biber kazandırdığı zaman 35 dönüme kadar çıktım fakat şimdi 3 dönüm kadar anca ekiyorum. Yakında 3 dönüm bile ekemeyeceğim (Vedat, 58).

4.2.1.2.2.Küçük ve Orta Ölçekli Üreticinin Ayakta

Kalma Stratejisi: İmece

Küçük çaplı üretim yapan hanelerde emek ürün üretiminde ücret karşılığı satılmadan, kullanılmaktadırlar. Bu durum köyde hala üretim aşamasında dayanışmanın ve imece usulünün kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Biz 3-5 dönüm biber ekiyoruz. Toplama zamanı geldiğinde imece usulü ben beş gün komşuya gidiyorum komşu da bana beş gün geliyor. Biber ekme zamanlarımızı bile ona göre ayarlıyoruz. Böylece tarım işçisi çalıştırmadan para kazanıyor o kışı atlatacak kadar paramızı çıkarmaya çalışıyoruz. Tüm ailenin kadınları genç kızları da geliyor imeceye. Geçimlik ürettiğim zaman elime tüm kış için 3-4 milyar para geçiyor. Arpa buğday eksem bu parayı kazanmak için 30-40 dönüm ekmem gerekir, biber daha değerli bir ürün bizim için (Zülfiye, 50).

İşçi ücretlerinin artması ile Selvi köyü kadınları çapa yapma, yabani ot ayıklama ve biber toplama işleri için imece grupları oluşturmuşlardır. Mevsimlik işçi kullanma geleneği hala sürse de artan işçi maliyetleri karşısında krizi atlatabilmek için dayanışma gruplarının kurulmasıyla kadınların iş yükleri ciddi oranda artmıştır (Yenal, 2018: 215). Köyde kadınların imece usulü ile hala dayanışma grupları örgütlemeleri küçük meta üreticisini ayakta tutan bir yöntemdir. Küçük meta üreticisini sürekliliğini sağlayabilmesini sağlayan savlardan biri Çayanov'un sömürme kavramıdır. "Kendi kendini sömürme"

kavramı şu şekilde açıklanmaktadır: Olumsuz koşullarda üretim yapılırken her ilave emek gücü maliyetinin düşmesidir (Berstesin, 2014: 119). Küçük aile çiftçileri kapitalist çiftçilerin kabul etmeyeceği biçimde üretim ve yeniden üretimin maliyetini daha düşük tüketim düzeylerinde üstlenmektedirler (Berstein, 2014: 119).

4.2.1.2.3 Biberde Kooperatifleşememenin Nedenleri

Çiftçilerin pazarlama ağlarının çeşitlenmesi ve örgütlülüklerle desteklenmesi gerekmektedir. Kooperatif örgütlülüğü üreticileri şirketlerin hegemonyasına, tüccar ve sanayiciye karşı korumak ve aracılardan cebine girecek olan karı çiftçilerin cebinde tutmak için vardır (Aysu, 2015: 276). Fakat görüşmeciler biber ürününde kooperatifleşemediklerini ve kooperatifleşmenin mümkün olmadığını aşağıda anlatmaktadır:

Hayvanda iyi kötü sütün fiyatı belli şu anda, kooperatifin günü geldiğinde bize paramızı verme garantisi var. Biberde kooperatifleşmek çok zor çünkü ürün bekleme yapmayan bir ürün günü geldiğinde toplaman lazım. Süt alınmadığı zaman soğutma tankında bekletebilirsin fakat fabrika biberi satın almadığı ve işlemediği zaman çok büyük zarar etmiş oluyorsun (Cahit, 35).

Yani şimdi bir yerden, bir bankadan bir kredi almak teminat istiyor, bir zirai kuruluşlardan hibe desteklemesi almak için teminat verebilmek çiftçi dosyanın kabarık olması gerekiyor. Onların bizden istediği miktarda yeterli arazimiz yok. Arazi çok burada kısıtlı bizim. Çiftçinin en son en alt kademesindeyiz biz yani. En az arazi burada. Yarısı tapusuz. O yüzden hibe ve devlet desteklerinden biz faydalanamıyoruz (Eşref,54).

Biberi tarlada da tutamıyorsun topladığında da tutamıyorsun. Bugün kırdın yarın en geç turşu fabrikasına girmesi gerekir. Yani bu akşam gidecek bunlar. Hava sıcak olduğundan durduramazsın Kızarıyor bu sefer zaten günü geçtiği zaman. Yeşilken en geç iki gün içinde en geç turşuya girmesi lazım. Ceviz badem gibi bir ürün olsa hasadını yapar gerekirse stoklar iyi fiyat veren tüccarı bekleyebilirsin. Ama biberde ne mümkün. Bu nedenle kooperatifleşemedik biz (Adem,58).

Biber üretimi ekmeye başladığımızdan bugüne yaşadığımız çeşitli sıkıntılar sebebiyle küçüldü. Tüccar karşısında güçlü duracağımız bir kooperatif de kurulmadı. Biber ürününü pazarlayabilme konusunda uzlaşamadık çünkü biber hasat edildikten sonra hemen işlenmesi gereken bir ürün. Bu koşullara rağmen bazı arkadaşalar, dışarıdan işçi getiriyor mesela Suriyeli işçilerle yapanlar var. Biber işi bunun gibi pek çok olumsuz faktör kendiliğinden bitmeye yüz tuttu. Köyde hala eken bazı arkadaşlar var ama çok azaldı tabi (Vedat,58)

Küçük ve orta ölçekli üretim yapanların tarım şirketleri karşısında kendilerini koruyabilecek ve varlığını sürdürebilecek ekonomik örgütleri kooperatiflerdir (Aysu, 2015: 286). Fakat Selvi Köyü üreticisi biber ürününde kooperatifleşmemiş ve nasıl kooperatifleşileceği konusunda çözüm üretememiştir. Türkiye’de tarım üreticileri, tarımsal politikalar konusunda alınan kararları etkileyebilecek bir güce sahip değildir. Ülkede sadece tarım üreticilerinin sorunları üzerine politika yapan bir siyasi parti bulunmamaktadır. Yapılan politikaları etkilemek açısından tarımsal kooperatifler ve çiftçi örgütleri gibi sivil toplum örgütleri oldukça zayıf durumdadırlar (Aydın, 2019: 236).

Biber üretimi köylüye gelir sağlasa köylüleri geçmişteki yıllara göre daha fazla gelir sahibi yapmış olsa da biber üreticiliği çeşitli nedenlerle sürdürülememiştir. Biber üretiminde gelir düzeyi çok artmamış sadece üreticinin eline dönüşümlü bir para giriş çıkışı olmuştur. Ülkede uygulanan ekonomik politikalar üreticiye yansımış, düşük ürün fiyatları, düşük kazançlar, tüketim maliyetleri, enflasyonun yüksek olması, devletin azalan sosyal hizmetleri tarımsal üretimin azalmasına etki etmiştir (Yenal,2018:206). Devlet destekleri genellikle büyük çaplı üreticinin var olan çiftliğini daha da geliştirmesi için destekler vermekte fakat küçük üreticiye herhangi bir teşvik vermemektedir. Çiftçi kayıt sistemi üzerinden buğday, arpa, mısır gibi ürünlere verdiği destekler yetersiz gelmekte, çiftçinin ancak mazot tüketimini karşılamaktadır. Üretim yapan çiftçilerin pek çoğu, fiyat dalgalanmaları, tüccar ya da aracı tarafından dolandırıldıkları için biber ticaretinden zarar etmiş tarım yapmayı sınırlandırmış ya da bırakmıştır. Hayvancılık temelli geçimini sağlamaya çalışmaktadır.

Yenal (2018)'e göre devletin tarımdan el çekmesi kısa dönemde devlet bütçesini rahatlatılabilir fakat uzun vadede milyonlarca üreticiyi, özel gübre üreticisi, kimyasal madde üreticisi, geliştirilmiş tohum üreticisi, tüccar ve ihracatçı karşısında yalnız ve korumasız bıraktığı anlamına gelmektedir. Bu durumun geniş köylü kitleleri üzerinde olumsuz etkileri söz konusudur hem de tarım ile tarım dışı sektörler arasındaki eşitsiz değişim yoluyla tarım sektörünün giderek yoksullaşmasına sebep olmaktadır. Ayrıca bu süreçte üretici sermaye birikimi sağlayamadığı ve tarımda modern gelişmeleri takip edemediği için tarımda verimliliğin düşmesi hatta tarımın ihmal edilerek üretimin daralması gibi sonuçları vardır. Tarım sektöründe yaşanan daralma bağlamında tarım fiyatları çökerken, ülke kendine yeterliliğini yitirmekte artan kırsal yoksulluk köylerden

kentlerin varoşlarına doğru yeni bir dalganın yönlenmesine sebep olmaktadır (Günaydın, 2009 :293).

4.2.1.3 Hayvancılığa Yönelme ve Hayvancılıkla Geçinme

Stratejileri

Biber üretimi sırasında büyük dönüşüm yaşayan köylü, serbest piyasa ekonomisine eklemlenmesi nedeniyle pek çok sorun yaşamıştır. Küçük ve orta ölçekli üreticiler önce ekim alanlarını genişletmiş büyük üretici haline gelmiş fakat fiyatlardaki istikrarsızlık, kooperatifleşmedeki güçlük, tüccar sermayesinden kaynaklanan sömürü ilişkileri, biber tarımında üreticiyi tekrar küçük çaplı üretim yapmaya ya ta tamamen üretimi bırakmaya zorlamıştır. Uzun vadede biber üretiminden para kazanamayacağını anlayan küçük ve orta ölçekli üretici bibercilikten elde ettiği küçük birikimleri hayvan sayısını artırmak için kullanmıştır. Görüşmeci üreticinin hayvancılığa yönelmesini şöyle anlatmaktadır:

Benim 4 tane ineğim vardı. Tarımla birlikte geçimimi sağlıyordum emekli olmadan önce. Ama şu anda bizim köyümüzün geçimi hayvancılık. 30 hayvanı olan var artık köyde. Artık insanlar hayvancılıktan para kazanıyor. Tarım para kazandırmıyor (Enver, 85).

Biber üretimindeki fiyat dalgalanmaları üreticiyi bir dönem tarım ve hayvancılığı bir arada yürütmeye mecbur kılmıştır. Biber üretiminden para kaybeden üreticiyi hayvancılık üreticiyi tutmuştur. Tarım yapmadığı taktirde hayvan sayısını artıramayacağından bir görüşmeci şu şekilde aktarmıştır:

Hem biber yaptık hem hayvan yaptık. İkisini beraber yürüttük. Ama şimdi o zaman hayvan sayısı azdı. 88 senesinde evlendim,

evlendiğim gibi bir tane inek aldım, sıfır sermayeyle. Ondan sonra ineği 2 yaptım, 3 yaptım, yıllar ilerledi ama. 2000 senesine kadar 5 tane hayvan yapabildim. Ama bir yandan da biberlikle hep uğraştık. Ondan sonra baktık biber işi bozuk gidiyor, 2000'de ben hayvanları 10 taneye çıkarttım, çoğalttım. Öyle yavaş yavaş arttırdık yani. Zararı da var bunun karı da var yani. Biz biberden kazanmışsak 500, 500 de hayvandan kazanmışızdır, öyle dengelenip ayakta durmaya uğraştık hep (Eşref, 54)

Bak, biber ekimini bırakıp da hayvancılığa döndüyse, şimdi biber dediğimiz gibi az önce Adem de dedi. Dönem dönem para yapıyor, 10 yıl para yapmıyor, 2 yıl para yapıyor, o zaman işini çevirebilen olursa para kazanıyor. Ama işini çeviremezse da hayvancılıktan parasını kazanmaya devam etmektedir. Biber üreticiliğine göre hayvancılık daha garantili. Doğru bir, (Seyfettin,57).

4.2.1.3.1 Sütte Kooperatifleşme

Biber tarımının gerilemesinde bir başka etken de üreticilerin sütte kooperatifleşmiş olmalarının avantajlarını yaşıyor olmalarıdır. Biber üretiminde ise kooperatifleşmemenin dezavantajını her hasat döneminde yaşamaktadırlar. Süt kooperatifleri ile her ay sonunda ürettikleri süt kadar süt paralarını almaktadırlar. Bir görüşmeci süt kooperatiflerinin avantajından aşağıda bahsetmektedir:

1993'te kuruldu süt kooperatifi. Sistematiik işliyor tabi. Ne kadar süt

verdiysek, kurumdan ay sonunda o kadar para alıyoruz. Keşke biberde ve diğer tarım ürünlerinde de örgütlenebilseydik. Mesela buğday fiyatını devlet ofisi belirlese, malımızı tartsa, ziraat bankasından biz paramızı alsak, vermeyin tüccara dese biz ona satsak. Diğer ürünlerde de kooperatifleşebilsen. Tüccar fiyat belirleyince biz zarar ediyoruz ya da az kazanıyoruz. Tüccar 10 gün sonra alırsın paranı diyor bir bakıyorsun adam on gün içinde batmış senin paran da gitmiş (Vedat,58).

4.2.1.3.2 Hayvancılıkta Yapısal Sorunlar

Sadece hayvancılık yapan bir üretici kooperatiflerin çok sayıda avantajlarının olması ile birlikte geliştirilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Üretici tarafından alternatif gelir kaynağı hayvancılığa yönelmiş olsa da hayvancılıkta ve süt kooperatiflerinde de sorunların mevcut olduğundan bahsetmiştir. Görüşmeciler süt fiyatlarını belirleyebilmek için devlete baskı yapabileceğini mandıracılardan şu şekilde yakınmaktadır:

Üretici olarak sayıca çok olmamıza rağmen kooperatiflerimiz iyi koordine olamıyorlar. Sütümüzü işleyen fabrikalar sayıları en fazla 8-10 tane olsa bile bir araya geliyor ve fiyatları belirleyebiliyorlar. Büyükler biz sütü almıyoruz deyip de korkutabiliyor ama küçük olan biz vermeyiz diyemiyoruz. Vermiyoruz diyebilmemiz için bizim de kooperatiflerimizin gelişmiş olması lazım. Kendi mandıramızda sütümüzü işleyebilir hale gelmemiz lazım ki vermiyoruz diyebilelim. Sütü vermiyoruz dedikten sonra

da sütünü başka bir yere pazarlayabilmeli ya da kendi işleyebilir hale gelmelidir (Recep, 34).

Süt üreticisinin süt sermayesine karşı koyabilmek için sütlerini pazarlama kanallarını artırabilir ve sütünden peynir ya da yoğurt yapabilir hale gelmesi gerekmektedir. Kooperatiflerin süt sermayesine karşı daha iyi örgütlenebilir, hakkını arayabilir, fiyat belirleyebilir hale gelmelidir. Süt üreticisinin süt sermayesi karşısındaki kırılgan konumunu bir görüşmeci şu şekilde aktarmaktadır:

Şimdi mandıracı, ben yüz kilo süt alıyorum diyor, yüz kilo sütün 30 kilo peynir yapıyor, işin matematiğini yapabiliyor, karını zararını hepsini hesaplayabiliyor. Ama inekten benim her gün 30 kilo süt alacağımın garantisi yok. Bugün 30 kilo veriyor ama 3 gün sonra inek hasta oluyor, tamam. Külliyen zarar. Anlayacağınız hayvancılık sektöründe de toz pembe bir durum yok (Recep, 34).

Hayvancılık yapan üretici bütün kış yetecek silaj için tarımsal faaliyetlerine devam etmektedir. Yem sanayisinin ürettiği yüksek ücretli yemleri satın alarak hayvancılıktan kar etmek mümkün değildir. Arpa, buğday, yulaf, mısır üretirken tarımda girdi maliyetlerinin artması hayvancılık yapan üreticiye de olumsuz yansımaktadır. Tarımda piyasa koşullarının geçerli kılınması politikacı ve bürokratların kararıyla oluşan taban fiyatı uygulamalarının kaldırılmıştır. Ayrıca çiftçinin ürün seçimi ve üretim düzeyi kararlarını etkileyecek mazot, gübre, tohum, zirai ilaç gibi girdi fiyatlarının da serbest piyasa ekonomisine açılmıştır (Keyder, 2018:198). Serbest piyasa ekonomisinin artan girdi fiyatlarından bir görüşmeci şöyle yakınmaktadır:

Ya şimdi en yakın şey mesela hani çiftçinin tam böyle sezona girdiği sırada, mazot aniden bir zamlandı, gübre aniden bir zamlandı. Ama çiftçinin ekip dikeceği ürün gene aynı, giderler de arttı, karşılığında satıp da fiyatı belirlenmiş bir şey de yok hani çiftçi hesabını ben bu ürünü işte buna mal ettim, buna satacağım da diyemiyor yani. Kumar gibi. Ekiyor diyor en son pazarlıyor ya kar ya zarar mesela. Muallak sonu. Ama şimdi bir sanayici veyahut mandıracı ilerisinin hesabını yapıyor ki ona göre hedeflerini koyuyor.10 yıl sonrasını bile hesaplayabiliyor. Tabi hedef koyarak, hani çiftçinin bir hedef koyma şansı yok. Tarım ve hayvancılıkta bütün riskler üreticide (Cahit, 34).

Bu şekilde olmaz yani. 70 lira gübreye vereceksin, 6 lira mazota vereceksin, kimse yapmaz onu. Biz hayvanlar için mecbur yapıyoruz. Hani hayvanların ihtiyacını karşılamak için. Satmak için ekemezsin artık, şu dönem ondan para kazanamazsın. Biz hayvanın ihtiyacı çıksın diye tarım ile uğraşıyoruz. Çünkü hayvana hazır yemle baksan hayvancılıktan da para kazanılamaz. Mecbur birazını kendimizin karşılaması lazım, saman kuru yem ve silaj ile hayvan işini yürütüyoruz (Adem, 58).

Üreticilerin temel geçim kaynağı bu dönemde hayvancılık ve hayvancılık temelli tarım faaliyetleridir. Üreticinin tarım ve hayvancılık dışında alternatif bir gelir kaynağı bulunmamaktadır. Bu durum üreticiyi kar da etse zarar da etse bir şekilde geçim kaynaklarını sürdürmek için her yolu denemeye itmektedir. Bir görüşmeci mandıracı ya da süt fabrikası sahibinin üreticiye göre çok daha güçlü olduğundan şu şekilde bahsetmektedir:

Biz tarım ve hayvancılık yapmaya mecburuz yoksa. aç kalırız. Bizim zaten temelinden hani bu işin üzerinde olduğumuz için bütün yatırımlarımız bütün işimiz hani, mesela mandıracı ya da süt fabrikası sahibi bu işe giriyor zarar ettiği takdirde kapıları kapıyor tamam, hayvanları satıyor, kapatıyor ama başka bir geliri var, devam ettirdiği bir şey. Bizim yan iş olarak yaptığımız bir şey de yok veyahut da temel geçimimiz bu olduğu için en çok yüklendiğiniz alan bu. Yani karda da olsa zararda da olsa sürdürülebilmek için her şeyi yapıyorsunuz. Bizim burada bir dilim ekmek için her şey (Recep 34).

Başka bir görüşmeci sürekli artan yem fiyatlarından yem sanayisinin süt fiyatlarını belirlemesinden şu şekilde yakınmaktadır:

Devlet sütün fiyatını kendi belirliyor ama yem üreticilerinin fiyatına karışmıyor? Neden yem üreticilerinin fiyat belirlemesine izin veriyor neden fiyat dalgalanmalarını yaşamamıza sebep oluyor? Devlet çiftçinin yanında değil her zaman avuçla veriyor kepçe ile alıyor. Üreticinin ağlama sebebi bu (Saadettin, 46).

Türkiye’de diğer alanlarda olduğu gibi, tarım-gıda konusunda, iktidarlarca alınan politik karar süreci, süreçten kazanç elde eden büyük işletmelerin önemsenmesi, vatandaşların dışarıdaki/öteki olarak değerlendirilmesi üzerinden işlemekte ve sürecin dışında tutulmaktadır (Erbaş, 2017:22).

4.2.1.3.3 “Ya Büyüyeceğiz Ya Yok olacağız”

Üreticiler tarımsal destekleme politikalarının olmayışından şikayetçidir. Köylerindeki arazi miktarlarının sınırlılığı sebebiyle devletin sağladığı kredi ve desteklerden yararlanamadıklarından söz etmektedirler. Devlet hibe ve teşvik politikalarında büyük üreticiyi destekleyen politikalar üretmekte ve küçük üreticinin tarım ve hayvancılık faaliyetlerine destek olmamaktadır. Görüşmecilerden biri devletin büyük çiftçiyi destekleyen politikalarından aşağıda örnek vererek yakınmaktadır:

Ama son gelen şu hükümet de çiftçiye hiçbir şey vermedi. Ha çok bol keseden atıyor veriyoruz diye de hepsi hikaye. Büyük çaplı çiftçiyi destekliyor. Adam 300 tane koyun vereceğim diyor. 300 koyunu köyde kime versen kaçır adam. Bedava para ödeme de bana al şu 300 koyun senin olacak de kaçırım. 300 koyun bakmak kolay mı ya ver bana 30 tane koyun alayım sopayı çıkarayım bakayım onlarla geçineyim. Ne var 300 koyunda, 300 koyunu ne yapacağım ben? Hibe de verme ya, paralı ver 30 koyun, vadeyi yay, bu adam çalışsın çıkarsın burada bir sürü genç var öyle. 30 koyun verse Biga'dan dönecek gençler var. Kasabadan dönecek de var ama 300 koyun dedin mi kaçır adam, kimse gelmez. Zaten yiyeceğini çıkaramayız biz onun. 300 koyunu 10 haneye bölebilir ve 10 haneyi geçindirebilir (Adem, 58).

Devletin küçük çaplı üreticiyi desteklemiyor oluşu üreticinin köyde kalarak üretim faaliyetlerine devam etmesi ihtimalini de azalmaktadır.

Şu anki koşullarda ya büyüyeceğiz ya da yok olacağız. 5-6 hayvanla kendimizi geçindirmemiz mümkün değil. En az 20 hayvan

bakmak gerekiyor. Yukarıdaki köyler bitmiş durumda zaten bu gidişle biz de biteceğiz (Cahit, 35).

Geçen gün bizim Osman'ın 8 buzağısı oldu, küpe takmak için geldiler. Çiçek aşısı, göz damlası, brusellası derken adamın 8 buzağısı oldu 5 buzağı. Bu arada sizin haberlerde okuduğunuz çiftçi desteklerinin bize bir faydası yok (Enver 85).

Üretim maliyetlerinin artması ve devlet tarafından küçük üreticinin desteklenmemesi, genç nesillerin ücretli bir iş bulup kentlerde çalışmasına, emekli olanların emekli maaşıyla geçinip çiftçiliği bırakmasına, çiftçiliği bırakabilecek alternatifi olmayan üreticinin de çiftçilik ilk fırsatta bırakma hayalleri kurmasına sebep olmuştur. Bu durum köylülüğün tasfiyesine sebep olmaktadır. Köylülüğün tasfiyesi beraberinde büyük bir üretim kültürünün de yok olmasına sebep olmaktadır.

Tarım sektörüne teknoloji şirketi olarak giren ve sektörün nabzını tutan araştırmalarıyla bilinen Doktor'un 2019 "Çiftçinin Nabzı" araştırmasına göre çiftçilerin yüzde 70'i uygulanan tarım politikalarından memnun değildir. Araştırmada ayrıca çiftçilerin yüzde 80'i en önemli sorunun yüksek girdi maliyetleri olduğunu belirtirken yüzde 45'i tarımdan para kazanılamayacağını düşünmektedir. Araştırma kapsamında sizden sonra yaptığınız işleri kim devralacak sorusuna katılımcıların yüzde 41'i kimse devam etmez yanıtını vermiştir.¹ Selvi köyü çiftçileri de derinlemesine mülakat görüşmelerinde bu araştırmaya benzer yanıtlar vermiştir. Bir görüşmeci genç nesillerin tarımsal

---

¹ "Çiftçinin Nabzı" Araştırması, <https://www.tarimdunyasi.net/2019/09/04/ciftcinin-nabzi-arastirma-sonuclari/>

faaliyetten gelir elde edebilmelerinin mümkün olmadığını düşünmektedir. Diğer bir görüşmeci de kendinden sonraki neslin toprak ile bağının kalmadığını şu şekilde anlatmaktadır:

Çiftçinin geleceği yakında patlayacak. Misal ben ekerken traktörün deposuna mazotu dolduruyorum, 300 lira. Gelecek seferde bir bakıyorum 10 lira artmış, 310 liraya daha evvelki 320. Ben bir de gübre alıyorum 50 lira, bakıyorum 55 lira olmuş. Bir daha ben bu tarlayı ekemeyeceğim demek oluyor bu işte. Ekemeyeceksin, o zaman senden sonra gelen nesil de yapmayacak. O da dışarı gidecek, bir iş yerine girecek ve askeri ücretle neyse çalışacak işine bakacak. Az yiyecek idare edecek. İşte öyle bizim çocuklar işe girdi bile bir daha ekme biçme kimse yapmaz yani, bu son. Ben şimdi tarlamı satmıyorum ama, benden sonraki nesil çoluk çocuk benim ben ölünce satacak tarlaları, gidecek alacak bir ev girecek bir işe çalışacak, bu kadar. Benim yaşımdaykiler tarlaya toprağa daha çok bağlı. Özellikle kendi elinle alın teriyle aldığın bir yeri kolay kolay satamazsın. Bunu ben böyle bu şartlarda aldım deyip de, kıyamazsın satmaya zaten (Seyfettin,57).

Çiftçilik köydeki genç nesil için gelecek vaat eden bir meslek olma özelliğini yitirmiş durumdadır. Gençlerin çoğu kasaba ve kentlerde asgari ücretle geçimini sağlamaktadır. Maliyetlerin yüksek, ürün fiyatlarının düşük belirlendiği üretim ortamına dayanamayan çiftçiler, mesleklerini bırakmak zorunda kalmaktadır.

Köyde tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile ilgilenmeyen iki grup vardır: biri tarımda hiçbir gelecek görmeyen genç nesiller, ikinci grup ise emekli maaşını almış ve yalnızca emekli maaşıyla geçinmeye çalışan yaşlılardır. Bir görüşmeci iki grubun da çiftçilik yapmama sebeplerini şöyle açıklamaktadır:

Çiftçinin geleceğini kötü görüyorum. Herkes ağlıyor, ağlamayan yok. Mazot o kadar pahalı ki. Kimse para kazanamıyor. Ben babamdan kalan işleri devam ettiriyorum. Fakat biz son nesiliz geriden gelen nesil de çiftçilik ve hayvancılığa yönelik değil. Ya bir fabrikaya gidiyorlar ya da hep şehre gidiyorlar, köylerde nüfus azalıyor (Recep,34).

Çiftçiliğin geleceği kötü devlet bize destek vermeden mazot fiyatını artırarak elimizdeki parayı da almış oluyor. Ucuz mazot vereceğini söyledi hükümet ama sürekli artırıyor, destek olsa belki biraz nefes alacak çiftçi. Ben emekli maaşımı aldığımda bıraktım çiftçiliği çünkü zaten çiftçilikle geçinemiyorum ki (Mehmet, 65)

BÖLÜM 5

SONUÇ

Bu çalışmada genel olarak küresel etmenler ve devletin uyguladığı politikalar ekseninde Selvi Köyü'nün kırsal dönüşümü ele alınmıştır. 1960'lardan 1980'e kadar ve 1980 sonrası ekonomik yapıdaki paradigma değişikliği doğrudan tarımsal nüfusa yansımıştır. Üretici yaşanan ekonomik dönüşümlerle tarımsal faaliyetlerini sürdürebilmek için her dönem ürün kalıplarını değiştirmiş ve alternatif gelir arayışlarına yönelmiştir.

1960'larda Keynesçi kalkınma yaklaşımı ekonomik ve sosyal alanda devlete önemli roller attığı için devlet tarımsal kalkınmada etkin bir rol oynamıştır. Geçimlik üretim yapan küçük meta üreticisinin hakim olduğu köyde temel geçim kaynağı tarım hayvancılık ve tuğlacılıktır. Tuğla ocaklarında çalışmayan nüfus da köy dışında sezonluk ücretli işçi olarak çalışmaktadır. 1980'lerde fabrika üretimi tuğlaların üretilmesinden sonra ocaklarda emek yoğun üretilen tuğlalar talep edilmemeye başlamıştır.

1960'ların ortalarından itibaren uluslararası örgütler ve hükümetlerin küçük boyutlu tarım işletmelerine önem verip onları kalkınma sürecinin önemli bir mekanizması olarak görmüştür (Yenal, 2018: 299). Kalkınma sürecinin bir yansıması da fiyat destekleme politikalarıdır. Köylü, destek kapsamında olması sebebiyle yoğun tütün ekimine başlamıştır. Selvi Köyü 1960'lardan 1980'li yılların sonuna kadar tarım, hayvancılık ve tütünden gelir elde etmişlerdir. 1980'li yıllarda serbest piyasa ekonomisine geçişin etkisi ile devlet tarımsal desteklerden elini çekmiştir. Köyde üretilen

tütünün birkaç hasat dönemi sonrası experler tarafından yangına gönderilmesi tütün ekiminin sona ermesine sebep olmuştur.

Selvi köyünün geçimlik üretimden çıkıp pazar ekonomisi için ürettiği ilk ürün biberdir. Köyün ekonomik dönüşümü biberin ticari olarak ekimi ile başlamıştır. Üretici ulusal pazara biber ürünü ile eklenmiştir. Küçük-orta ölçekli üretici biber ekiminin ilk dönemlerinde büyük çaplı üretim yapmıştır, büyük çaplı üretim ile köy halkı ekonomik bir iyileşme yaşamıştır. Fakat bu durum uzun sürmemiştir. Biber üretimin bölgede hızla çoğalması fiyatta dalgalanmalara yol açmıştır. Üretici zaman zaman para kazanır, zaman zaman kaybeder hale gelmiştir. Devletin dayatmaları sonucunda üretici tüccar sermayesi ile tanışmıştır. Biber üretimi dolaşıma girdiğinde, üretici, tefeci ve tüccarlara bağımlı olarak ürününü pazarlayabilmektedir. Bu dönemde devlet üretici arasındaki mesafe artarken tüccar ve büyük şirketler arasındaki mesafe yaklaşmaktadır.

Küçük orta ölçekli üreticinin sistem karşısında ekonomik, haklarını koruyabilecek alabilecek ürün bazında kooperatifler kurulamadığından köylü kabzımallar ve tüccar sermayesi tarafından sömürülmektedir. Biber üretimi ilk zamanlara küçük-orta ölçekli üreticiyi tarlasında ücretli işçi çalıştıran büyük üreticiye dönüştürmüş olsa da zamanla tarımda sürekli artan üretim girdileri ve mazot fiyatları maliyetlerin karşılamamasına sebep olmuştur. Devlet üreticileri serbest piyasa ekonomisi içinde tohum, gübre ve ilaçlama maliyetlerinde çok uluslu şirketler karşısında korumasız bırakmıştır. Küçük meta üreticisi biber üretimdeki tıkanmaya, kendi üretim yaptığı alanda ücretli tarım işçisi çalıştırmadan imece grupları ile üretim yapmaktadır. Bu dayanışma küçük meta üreticinin ayakta kalmasını sağlamış, kazancını hayvancılığa aktarabilmesine fırsat tanımıştır.

Üretim maliyetlerinin yüksek olması, tüccar sermayesinin üreticilerden fiyat makaslaması, biber fiyatındaki dalgalanmalar üreticiyi biber üretimine alternatif gelir kaynakları aramaya itmiştir. Birçok üretici biber üretimi döneminde yaşanan maddi kayıplar nedeniyle biber üretimini bırakmış, hayvancılıkla geçinmeye çalışır hale gelmiştir.

Selvi köyünün sütte kooperatifleşmiş olması ve üreticinin ürettiği süt miktarı kadar her ay sonunda süt parasını alabilmektedir. Bu nedenle biberden büyük kayıplar yaşayan üretici için hayvancılık cazip hale gelmiştir. Küçük ve orta ölçekli üretici dayanışma grupları ile üretim maliyetlerini kısararak biberden elde ettiği geliri hayvancılığa yatırım için kullanmaktadır. Hedeflediği hayvan miktarına ulaşan üretici biber üretimini tamamen bırakmıştır.

Tarım politikalarının ve planlarının istikrarsızlığı nedeni ile elinde bir miktar para biriktirebilen köylü geçimlik tarım yapmayı bırakmış, hayvancılık için tarım yapar ve hayvancılıktan geçinir hale gelmiştir. Tarım destekleri, krediler, fonlar genellikle büyük çaplı üreticinin var olan çiftliğini daha da geliştirmesi için destekler vermekte fakat başlangıç aşamasındaki çiftçiye köyde kalması için herhangi bir teşvik vermemektedir. Üretim yapan çiftçilerin pek çoğu, biber ticaretinden zarar ettikleri ve dolandırıldıkları için tarım yapmayı bırakmış, hayvancılık temelli geçimini sağlamaya çalışmaktadır.

Sütte kooperatifleşmiş olmanın avantajları olsa da küresel ve ulusal çapta uygulanan tarım politikaları hayvancılık sektörünü de doğrudan etkilemektedir. Tohum, gübre, zirai ilaç ve hazır yem sektörü çok uluslu şirketlerin tekelindedir ve bu güçlü ittifak karşısında üretici korumasız bırakılmıştır. Yatırım ve destek anlamında kırsal alandan uzaklaşan devlet uluslararası örgütler ve çokuluslu şirketlerle iş birliği halinde üreticileri

uluslararası sermayenin ihtiyaç duyduğu ürünleri üretmeye zorlamıştır (Yenal, 2018:302). Hayvancılık yapan küçük ve orta ölçekli üretici sermaye ile ilişkileri nedeniyle dezavantajlı konumdadır ve sermaye tarafından sömürülmektedir.

Köylüler tarafından sıklıkla dile getirilen bir diğer faktör de ortak kullanılan mera alanlarının azalması nedeniyle hayvan yemi maliyetlerinin yüksek olmasıdır. Hayvancılıkta da yem fiyatları, süt fiyatları uluslararası şirketlerin ve ulusal sermayenin belirleyiciliği altındadır. Üreticiler sayıca daha çok olmalarına rağmen sermayenin belirlediği süt ve yem fiyatlarına karşı duracak örgütlülüğe sahip değildir. Süt kooperatifleri süt üreticisinin temel savunma mekanizmasıdır. Ancak kooperatiflerin sütlerini kendi istedikleri fiyattan satabilecek pazarlama kanallarına sahip olmaması ya da ürettiği sütü işleyebilecek makine ve ekipmana sahip olmaması sermayenin belirlediği süt fiyatından kazanç sağlamaktadırlar. Devletin hayvancılık sektöründe büyük üreticiyi destekliyor olması köyün geneline hakim olan küçük üreticiler için dezavantajlıdır. Bu koşullarda biber tarımında yaşanan yapısal aksaklıklara benzer bir durum yaşanmaktadır. Dolayısıyla köyde de hayvancılık sektöründe üretici olarak varlığını sürdürülebilirliğinin olmadığı öngörülebilir. Sonuç olarak gıda-tarım küresel düzlemde hiyerarşik bir yapılanma üzerinden biçimlendiğinden özellikle ülkesel düzlemde az gelişmiş ülkeler için sınıfsal düzlemde ise alt sınıflar için önemli bir sorun oluşturmaktadır (Erbaş,2017: 15).

Selvi köyünde tarımsal gelirden büyük düşüş yaşanmıştır. Bir önceki neslin tarımsal geliri sürdürebilmek için çok fazla mücadele ettiğini gören genç nüfusun çoğu kasabada pazarcılık, berbercilik, gemicilik gibi güvencesi ve sürekliliği olmayan işlerde asgari ücretle çalışmışlardır. Genç nesil kırsalda yaşama ve çalışma koşullarının kentlere göre daha zor olduğu inancındadır. Köyde kalanlar ise çoğunlukla istemeyerek mevcut

durumu sürdürme eğilimindedirler. Küçük üreticilik yok olmanın eşiğindedir. Küçük üreticiliğin kaçınılmaz olarak çözülüyor olması tehlikesi işsizliğin ve yoksulluğun giderek daha çok artması açısından bir tehlike çanı niteliğindedir (Aydın, 2018:267).

ÖZET

1960’LARDAN 2019’UN SONLARINA TÜRKİYE’DE KIRSAL DÖNÜŞÜM:

SELVİ KÖYÜ ÖRNEĞİ

Derdiyok Kılıçaslan, Bilge

Yüksek Lisans, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Hayriye Erbaş

Aralık,2019

Bu çalışmada 1960’lardan günümüze küresel ve yerel ekonomi politik paradigma değişimlerinin tarım politikalarına etkisi tarihsel bağlamda ele alınmıştır. Tarım politikalarındaki değişim makro ekseninde ele alınırken, mikro ekseninde bu değişimlerin üreticiye nasıl yansıdığı Selvi köyü örneği üzerinden somutlaştırılmıştır. Küreselleşme süreci içerisinde uluslararası ve ulusal politikalar tarımsal alanda da neoliberal politikaları yaymaya yönelik politikalar geliştirmiştir. Tarımda üreticiyi korumaya yönelik merkezi politika uygulamalar terk edilmiş tarımsal ticaretin serbestçe gerçekleşmesi için uygulanan politikalar üreticilerin tarımsal gelirlerinde büyük düşüşler yaşanmasına sebep olmuştur. Bu araştırmada köyden 15 üretici ile derinlemesine mülakat yapılmıştır, elde edilen bulgular mülakat sırasında ortaya çıkartılan verilere dayanmaktadır. Alan araştırması sırasında, Selvi köyünde üreticilerin değişen ürün kalıpları ekseninde, üretim ilişkilerinin değişimi, tarımsal sınıfsal yapıların dönüşümü incelenmiş, tarımsal üretimde sömürü mekanizmaları ortaya çıkartılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Kırsal dönüşüm, tarım politikaları, küreselleşme, tarımsal gelir kaybı

SUMMARY

The Rural Transformations in Turkey Since Between 1960's Untill

Late 2019's:

The Example of Selvi Village

Derdiyok Kılıçaslan, Bilge

Master, Ankara University Graduate School of Social Science

Department of Sociology

Supervisor: Prof. Dr. Hayriye Erbaş

In this study, the impact of global and local economic political paradigm shifts on agricultural policies between 1960's to late 2019 is discussed in a historical context. The main question of this study is to analyse macro and micro changes in agricultural policies and its affect on Selvi village and its peasants. In the process of globalization, international and national policies have spread neoliberal policies in the agricultural field. The spread of neoliberal policies in agriculture has led to a major decline in the peasant's agricultural income. In this study, in-depth interviews were conducted with 15 farmers from the village. The findings of the field research are based on the data obtained during the interview. During the field research, the change of production relations and the transformation of agricultural class structures were examined in the axis of changing product patterns of producers in Selvi village.

Keywords: Rural Transformations, globalization, agrarian policies, rural development, agricultural income loss.

KAYNAKÇA

Atılın, G. (2007), “Behice Boran;Öğretim Üyesi,Siyasetçi, Kuramcı”
,Yordam yay. , İstanbul

Amin, S. (2009) “Dünya Yoksulluğı, Yoksullaşma ve Sermaye Birikimi”
Mülkiye Dergisi, S.262, Cilt XXXIII, s.89-98. Ankara

Aydın, Z. (1986), “Kapitalizm, Tarım Sorunu ve Azgelişmiş Ülkeler: (II)”,
11. Tez Kitap Dizisi, Uluslararası Yayıncılık

Aydın, Z. (2018), Çağdaş Tarım Sorunu, İmge Kitabevi yay., Ankara

Aydın, Z. (2001), “Yapısal Uyum Politikaları ve Kırsal Alanda Beka
Stratejilerinin Özelleştirilmesi: Söke'nin Tuzburgazı ve Sivrihisar'ın Kınık
Köyleri Örneği”, Toplum ve Bilim, S. Bahar 88, s.11-31.

Aysu, A. (2009) “Piyasa ve Küçük Köylülük” Mülkiye Dergisi, S.262, Cilt
XXXIII, s.223-236. Ankara

Bernstein, H. (2014), Tarımsal Değişimin Sınıfsal Dinamikleri, (Çev. Oya Köymen), Yordam Kitap, İstanbul.

Berkes, N. (1942) Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma, Uzluk Basımevi, Ankara

Boran, B. (1945) Toplumsal Yapı Araştırmaları, Türk Tarih Kurumu yay.,
Ankara

Boratav, K. (2004), Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm, İmge Kitabevi yay.,
Ankara

Boratav, K. (2011), “Küreselleşme ve Tarım: Dünya ve Türkiye Tarımı Nereye Gidiyor?”, Tarım ve Mühendislik Dergisi, S.94-95,

Boratav, K. (2000), Yeni Dünya Düzeni Nereye, İmge Kitabevi yay.,
Ankara

Boratav, K. (1991) 1980'li Yıllarda Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm, Gerçek Yayınevi, İstanbul

Boratav, K. (2004) İstanbul ve Anadolu'dan Sınıf Profilleri, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara

Boratav, K. (2010) Emperyalizm, Sosyalizm ve Türkiye, Yordam, İstanbul,

Bottomore, T., Nispet, R. Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Der. Mete Tunçay-Aydın Uğur, Ayraç yay. Ankara

Delaney, C. (2017), Tohum ve Toprak (çev:Selda Somuncuoğlu- Aksu Bora) İletişim yay., İstanbul

Ecevit, M. Nadide Karkıner, N. Büke,A. (2009)“Köy Sosyolojisinin Daraltılmış Kapsamından, Tarım-Gıda-Köylülük İlişkilerine Yönelik Bazı Değerlendirmeler “.Mülkiye Dergisi, S.262, Cilt XXXIII, s.25-40.

Erbaş, H. (2009) Küreselleşme, Kapitalizm ve Toplumsal Dönüşümler, Palme yay., Ankara

Erbaş, H. (2000) “Küçük Sevimli Dünya: Küreselleşme ve Bazı Yanılgılar” Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Sayı. 10, ss. 139-151.

Erbaş, H. (2017) Tarım-Gıda Etiği/Politikası ve Geleceğimiz: Ekonomi-Politik ve Ötesi Sosyolojik Bir Çerçeve, Türkiye Biyoetik Dergisi, Sayı 1,Cilt 4 s. 14-28

Giddens, A. (2005) Sosyoloji, Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş, (Çev. Ülgen Yıldız Battal), Phoenix yay., Ankara

Günaydın, G.(2009) Tarım ve Kırsallıkta Dönüşüm, Tan yay. Ankara

Keyder, Ç., Yenal, Z. (2015), Bildiğimiz Tarımın Sonu Küresel İktidar ve Köylülük, İletişim, İstanbul

Kıray, M. B. (2000), Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası, Bağlam yay, İstanbul.

Kıray, M. (1999), Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme, Bağlam yay, Ankara

Kuş, E. (2003), Nitel-Nicel Araştırma Teknikleri, Anı yay, Ankara

Kovel, J. (2005) Doğanın Düşmanı, (Çev. Gürol Koca), Metis yay.
İstanbul

Kökalan Çımrın, F. ve Candan, E. (2014), Siyanürlü Altın Madenciliği ve
Toplumsal Değişme:Bergama Örneği. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, cilt.17,
Sayı:1

Kökalan Çımrın, F (2015), “Kırsal Emeğin Proleterleşmesi, Uluslararası
İşçi ve İletişim Konferansı Bildiriler Kitabı”, Ankara s:45-51

Köymen, O. (2017), Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar-Üretenler-Patronlar,
Yordam yay., İstanbul

Kümbetoğlu, B. (2008), Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem
ve

Araştırma. (2. Baskı). İstanbul: Bağlam.

Layer, D. (2013), Sosyolojik Araştırma Pratiği Teori ve Sosyal
Araştırmanın İlişkilendirilmesi, Heretik yay., Ankara

Mayring, P. (2011), Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş, Bilgesu yayınları,
Ankara

Mills, C.W. (2007), Toplum Bilimsel Düşün (Çev. Ünsal Oskay), Der
yay., İstanbul

Nerse, S. (2014). Türkiye Kır Çalışmalarında Paradigma Değişimi,
Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 29. Sayı, 2014/2, s.165-179

Neuman, W. L. (2013). Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel
Yaklaşımlar (Cilt 1). (Çev. N. Demir, Dü., & S. Özge), Ankara: Yayınodası.

Öztürk, ř. (2009), “Küresel ve Ulusal Politikaların Yerel Tarım
Üzerindeki Etkisi: Muğla Köyleri Örneği,” Gaziantep Üniversitesi Sosyal
Bilimler Dergisi. Sayı: 8(1). s.157-176.

Öztürk, ř. (2010), “Tarım Politikaları ve Tarımsal Faaliyetlerin Değişimi:
Muğla Köyleri Örneği,” Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı: 22(1). s.
40-66.

Pamuk, ř. (2009) “Türkiye’de Tarım ve İktisadi Gelişme” Mülkiye
Dergisi, S.262, Cilt XXXIII, s.63-76.

Rothacker, E. (1995) Tarihselcilik Sorunu (Çev. Doğan Özlem),
Gündoğan yay.,Ankara

Stedile, J.P. (2009) “Çokuluslu Şirketlerin Tarıma Karşı Saldırısı” (Çev.
Ekin Kurtiç), Mülkiye Dergisi, S.262, Cilt XXXIII, s.99-105.

Sönmez, A. (2001). Doğu Karadeniz Bölgesi Fındık Üretim Kuşağında
Toprak Ağalığı, Köylülük ve Kırsal Dönüşüm. Toplum ve Bilim, İlkbahar, 88, 69-
105.

Şahinöz, A., Fotourehchi, Z. (2006)“DTÖ Doha Müzakereleri ve Tarım
Politikalarında Yeni Yönelimler” İnsan ve Toplumbilimleri Araştırmaları Dergisi
Cilt: 5, Sayı: 7, s. 2017-2040

Şahin, G , Taşlıgil, N . (2014). Türkiye’de Tütün Yetiştiriciliğinin Tarihsel
Gelişimi ve Coğrafi Dağılımı Le Developpement Historique et la Dispersion
Geographique de la Cultivation de Tabac en Turque. Doğu Coğrafya Dergisi ,
s.18 (30)

Tayfur, F. (2005) “Devletler ve Piyasalar” der. Atilla Eralp, İletişim yay.,
Ankara, s.183-216

Wallerstein, I. (2002), Tarihsel Kapitalizm, (Çev. Necmiye Alpay), Metis yay., İstanbul

Weber, M. (1987), Sosyoloji Yazıları, (Çev. Taha Parla), Hürriyet Vakfı yay. İstanbul

Wolf, E. (2015), Köylüler, (Çev. Abdulkerim Sönmez), İmge yay., Ankara

Veziroğlu, B., Öztornacı, P., (2012) Küreselleşme ve Türkiye’de Kırsal Yoksulluk, 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Konya

Yenal, Z. (2001) “Türkiye’de Tarım ve Gıda Üretiminin Yeniden Yapılanması ve Uluslararasılaşması” Toplum ve Bilim, İlkbahar, 88, 32-54

Yörür, N. Şenol, P. (2006) “Küreselleşme Sürecinde Kırsal Alanda Neoliberal Politikalar ve Bütünsel Mekansal Stratejilerin Gerekliliği” Türkiye 7. Tarım Ekonomisi Kongresi, Antalya

İnternet Kaynakları:

<https://www.tarimdunyasi.net/2019/09/04/ciftcinin-nabzi-arastirma-sonuclari/>

EK1 GÖRÜŞME FORMU

Sorular

- 1) Cinsiyetiniz?
- 2) Yaşınız?
- 3) Temel Geçim Kaynağınız? (Tarım, Hayvancılık, Tarım ve Hayvancılık, İşçilik, Memurluk Zanaatkârlık, Esnafılık, İşsiz)
- 4) Tarım ve hayvancılıktan elde edilen gelir geçiniminizi sağlıyor mu?
- 5) Eviniz kira mı? Kendinizin mi?
- 6) Ekim yapabildiğiniz kendi toprağınız var mı? Toprağınızı siz mi işletiyorsunuz? Başkası için işlettiğiniz arazi var mı?
- 7) Sahip olduğunuz hayvan miktarı nedir?
- 8) Bir kooperatif ya da birliğe üye misiniz?

- 9) Tarımda 2017 yılı içinde ücretli işçi çalıştırdınız mı? Ne kadar sayıda çalıştırdınız?
- 10) Herhangi bir kurumdan kredi aldınız mı? Borçlandınız mı?
- 11) Son yıllarda toprak alım satımı yaptınız mı?
- 12) Hangi ürünleri kendiniz üretiyor, hangi ürünleri pazardan satın alıyorsunuz?
- 13) Köy dışına hangi sıklıkla ne için çıkıyorsunuz?

Tuğla Fabrikası Dönemi 1960'lar

- 1) Tuğla fabrikası ne zaman kuruldu? Kim tarafından kuruldu? Tuğla üretimine ne zaman başladı?
- 2) Tuğla fabrikasında kaç kişi çalışıyordu? Çalışanlar geçimini sağlayabiliyor muydu? Sağlayamıyorsa geçimini sağlamak için neler yapıyordu?
- 3) Ürettiğiniz tuğlaları kime, nasıl, hangi yolla satıyordunuz?
- 4) Ürünün satılması sırasında yaşadığınız temel problemler nelerdi?

5) Tuğla fabrikası neden kapandı? Tuğla üretimi neden bitti?

Tütün Ekim Dönemi 1960-1980'ler

- 1) Tütün ekmeye ne zaman başladınız? Kazandığınız miktar geçiminize yetiyor muydu?
- 2) Tütünün pazarlanmasında karşılaşılan en büyük sorunlar nelerdir?
- 3) Köyde tütün ekimine neden son verildi?

Biber Ekim Dönemi (Biber ekim dikim süreçlerini anlatır mısınız?)

1980'ler ve sonrası

- 1- Biber ekmeye ne zaman ve nasıl başladınız? Hala ekiyor musunuz?
Ekmiyorsanız neden ve ne zamandan beri ekmiyorsunuz?
- 2- Köyünüzde biber ekmeye başladığınız dönemden bugüne çiftçinin kazancı bu ürüne bağlı olarak arttı mı, azaldı mı, kazancınız nasıl değişimler gösterdi?
- 3- Ürettiğiniz ürünleri nereye ve kime satıyorsunuz?

4- Ürettiğiniz ürünlerinizin garantili olarak alındığı bir yer var mı?
Ürünlerinizi sattığınız halde paranızı alamadığınız oldu mu, hiç dolandırıldınız mı?

5- Köyde turşu fabrikası kaç kişiyi istihdam ediyor ve biber ekmeye başlamanız köyde nasıl değişimler yarattı? ^[1]_[S&P]

6- Tefeci ve tüccar ile ilişkiler, tarımsal üretimde yaygın mı? Köylü tüccardan ödünç para avans alıyor mu?

7- Tüccar fiyat belirlemede ne kadar etkili?

Hayvancılık Dönemi 2000'ler ve Sonrası

- 1) Tarımı bırakıp hayvancılığa ne zaman başladınız?
- 2) Neden sadece hayvancılık yapıyorsunuz? Hayvancılıktan elde ettiğiniz gelir geçiminizi sağlıyor mu?
- 3) Sütte kooperatifleşmiş olmanın size bir avantajı var mı?
- 4) Tarımın, köyün ve çiftçinin geleceğini nasıl görüyorsunuz?
- 5) Çiftçiliği bırakmayı düşündünüz mü?
- 6) Yakın zamanda toprağını satıp ya da ipotek ettirip köyden

kasabaya, kente göç eden oldu mu?

